

Maria Saarisalo

KANSALAISUUS JA SIVISTYS MURROKSESSA

Toivo kestävämmän tulevaisuuden rakentajana Sitran
Sivistys+ -hankkeen julkaisuissa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2025

TIIVISTELMÄ

Maria Saarisalo: Kansalaisuus ja sivistys murroksessa: toivo kestävämmän tulevaisuuden rakentajana Sitran Sivistys+ -hankkeen julkaisuissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimuksen maisteriohjelma
Joulukuu 2025

Tämä tutkimus tarkastelee ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden käsitteiden rakentumista sekä toivon retoriikan ilmentymistä Sitran Sivistys+ -hankkeen julkaisuissa. Tutkimus nojaa sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka keskiössä on todellisuuden rakentuminen kielellisten ja kulttuuristen merkitysten kautta. Menetelmällisesti tutkimus hyödyntää retorista diskurssianalyysiä, jonka avulla tunnistetaan moraalisia velvoitteita ja yhteiskunnallista ajattelua ohjaavia kielellisiä keinoja. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää miten sivistys- ja kansalaisuuskäsitysten tulisi uudistua ekologisen kriisin aikakaudella. Tutkimuksen tulokset osoittavat tarpeen käsitysten uudistamiseen ja päivitettyjen näkökulmien tuomiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, koulutuspolitiikkaan ja kestävä kehityksen strategioihin.

Tutkimus osoittaa, että ekososiaalinen sivistys haastaa perinteisen sivistyskäsitteen, joka on painottanut yksilön tiedollista ja kulttuurista kehitystä. Uusi sivistysajattelu korostaa ekologista kestävyttä, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja vastuullisuutta. Planetaarinen kansalaisuus laajentaa yksilön roolia globaaliksi toimijaksi, joka kantaa vastuuta koko planeetasta ja sen tulevaisuudesta.

Tutkimus tunnistaa viisi toivon lajia (kärsivällinen, kriittinen, arvioiva, päättäväinen ja utooppinen), jotka ilmenevät eri tavoin analysoiduissa teksteissä. Toivon retoriikkaa hyödynnetään aineistossa pääosin implisiittisesti, erityisesti ratkaisukeskeisyyden ja kollektiivisen toimijuuden kautta. Toivo näyttäytyy strategisena voimavarana, joka ei ainoastaan ylläpidä tulevaisuususkkoa, vaan yhdistää tunteet, toiminnan ja ajattelun sekä toimii yhteiskunnallisen muutoksen mahdollistajana. Retoriset keinot, kuten ääri-ilmaisut, asiantuntijapuhe, tosiasiana esittäminen ja määrällistäminen, rakentavat moraalista velvoitetta ja vahvistavat käsitteiden merkitystä kestävä tulevaisuuden rakentamisessa.

Avainsanat: ekososiaalinen sivistys, planetaarinen kansalaisuus, toivo, sosiaalinen konstruktionismi, retorinen diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Maria Saarisalo: Citizenship and education in transition: hope as a builder of a more sustainable future in the publications of the Sitra's Sivistys+ project

Master's Thesis

Tampere University

Master's Program in Educational Studies

December 2025

This study examines the construction of concepts of ecosocial education and planetary citizenship, as well as the manifestations of hope rhetoric in publications of Sitra's Sivistys+ project. The research is grounded in social constructionism, which emphasizes the formation of reality through linguistic and cultural meanings. Methodologically, the research utilizes rhetorical discourse analysis to identify the moral obligations and linguistic means that guide social thinking. The aim of the study is to understand how concepts of education and citizenship should be redefined in the era of ecological crisis.

The findings indicate a need to renew these conceptions and introduce updated perspectives into public discourse, educational policy, and sustainable development strategies. The study shows that ecosocial education challenges the traditional notion of education, which has emphasized individual intellectual and cultural development. The new approach highlights ecological sustainability, social justice, and responsibility. Planetary citizenship expands the role of the individual into that of a global actor who bears responsibility for the entire planet and its future.

The research identifies five forms of hope (patient, critical, evaluative, determined, and utopian) that manifest themselves in texts analyzed in different ways. The rhetoric of hope is utilized primarily implicitly, particularly through solution-oriented discourse and collective agency. Hope emerges as a strategic resource that not only sustains belief in the future but also integrates emotions, thinking, and action, functioning as an enabler of societal transformation. Rhetorical means such as extreme expressions, expert discourse, factual framing, and quantification construct moral imperatives and reinforce the significance of these concepts in building a sustainable future.

Keywords: ecosocial education, planetary citizenship, hope, social constructionism, rhetorical discourse analysis

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia: Microsoft 365 Copilot

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: Microsoft 365 Copilot GPT-4

Käyttötarkoitus: Tekoälyä käytettiin tässä tutkimuksessa tekstin kääntämisessä, lisälähteiden hakemisessa ja kielenhuollon tarkastamisessa. Tekoälyä ei ole käytetty varsinaisen tekstin tuottamiseen.

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: Luvut 2,3,4 ja 5 yllä mainittuihin käyttötarkoituksiin

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	6
2	TOIVOA TULEVAISUUTEEN: EKOSOSIAALINEN SIVISTYS JA PLANETAARINEN KANSALAISSUUS	8
2.1	Toivo	8
2.1.1	<i>Toivon lajit</i>	10
2.1.2	<i>Toivo kasvatuksen ytimessä</i>	12
2.2	Sivistyksestä ekososiaaliseen sivistykseen	14
2.2.1	<i>Ekososiaalinen kasvat</i>	17
2.3	Planetaarinen kansalaisuus	19
3	TUTKIMUSASETELMA JA MENETELMÄLLISET VALINNAT	23
3.1	Sosiaalinen konstruktionismi	23
3.2	Diskurssianalyysi	25
3.3	Retorinen diskurssianalyysi	27
3.4	Eettiset ratkaisut	31
3.5	Aineiston keruu	32
3.6	Tutkimuskysymykset	33
4	ANALYYSI SITRAN JULKAISUISTA	34
4.1	Sitran rooli yhteiskunnallisena vaikuttajana	34
4.2	Analysoitavat aineistot.....	35
4.2.1	<i>Ääri-ilmaisujen käyttö</i>	36
4.2.2	<i>Asiantuntijapuheella ja konsensuksella vahvistaminen</i>	38
4.2.3	<i>Tosiasiana esittäminen</i>	42
4.2.4	<i>Numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen</i>	44
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	47
5.1	Tutkimuksen päätelmät ja yhteenveto	47
5.2	Jatkotutkimusehdotukset	52
	LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Ekologiset kriisit, kuten ilmastonmuutos ja luontokato ovat nostaneet esiin perustavanlaatuisen tarpeen tarkastella vallitsevia yhteiskunnallisia arvoja, toimintamalleja sekä käsityksiä sivistykseen ja kansalaisuuteen liittyen. Nämä käsitykset eivät ainoastaan määritä sitä, millaisia olemme yksilöinä tai yhteiskuntana, vaan heijastavat tulevaisuuden kehityssuuntia ja toiminnanmahdollisuuksia. On selvää, että teknologinen kehitys tai taloudellinen kasvu eivät tarjoa riittäviä ratkaisuja aikamme monimutkaisiin haasteisiin, sillä ne eivät pureudu ongelmien juurisyihin, kuten vallitseviin arvoihin tai ihmisen luontosuhteeseen. Laajaan yhteiskunnalliseen keskusteluun on syytä tuoda näkökulma syvällisemmästä kulttuurisen ja kasvatuksellisen muutoksen tarpeesta. Ekologisen kestävyuden turvaaminen, globaalin vastuun huomioiminen sekä ihmisen luontosuhteen parantaminen tulisi nostaa yhteiskunnallisen murroksen keskiöön. Kyse ei ole siis vain teknisistä ratkaisuista vaan kokonaisvaltaisesta paradigman muuttamisesta.

Perinteisen sivistyksen laajentaminen ekososiaaliseen sivistykseen luo mahdollisuuksia kehittää kokonaisvaltaisempia ratkaisuja vallitseviin haasteisiin. Tämä sivistyskäsitys yhdistää ekologisen kestävyuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden sekä luontosuhteen uudelleen rakentamisen kokonaisvaltaiseksi arvopohjaksi. Lisäksi ekososiaalisen sivistys haastaa vallitsevan markkinaehtoisen talousajattelun sekä korostaa vastuullisuutta, kohtuullisuutta ja ihmistenvälisyyttä. (Salonen & Bardy 2015). Samoin planetaarisen kansalaisuuden käsite tarjoaa laajennetun ja systeemisen tavan hahmottaa yksilön ja yhteisön roolia globaalissa kontekstissa. Kansalaisuus ylittää kansallisvaltioiden rajat korostamalla eettistä osallistumista yhteiseen planetaariseen hyvinvointiin. Planetaarinen kansalaisuus korostaa myös systeemistä ajattelua, jossa ihmisen toiminta kytkeytyy globaaleihin vaikutuksiin. (Salonen ym. 2024).

Jotta yhteiskunta voi ottaa askeleen kohti kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa tulevaisuutta, tarvitaan jaettavaa ymmärrystä tilanteen vakavuudesta ja samalla selkeää näkymää mahdollisuuksista. Uhkaavien tulevaisuuskuvioiden keskellä toivon merkitys kasvaa entisestään, ei vain yksilön selviytymisen tunteena, vaan yhteiskunnallisena ajattelun ja toiminnan voimana. Toivoa on perinteisesti tarkasteltu psykologisena tunteena, joka auttaa jaksamaan vaikeina aikoina. Kuitenkin nykykeskustelussa toivoa lähestytään yhä enemmän strategisena ja kollektiivisena resurssina, joka voidaan valjastaa ohjaamaan päätöksentekoa, vahvistamaan toimijuutta ja luomaan suuntaa tulevaisuudelle. Kansalaisuuden ja sivistyksen konteksteissa toivo voi toimia merkityksellisyyden kokemuksen mahdollistajana sekä yhteisöllisyyden rakentajana. Se ei rajoitu ainoastaan uskoon paremmasta huomisesta, vaan myös kykyyn hahmottaa, millainen tulevaisuus on mahdollinen ja millaisia arvoja sen tulisi sisältää.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden diskurssien rakentumista ja toivon retoriikan ilmentymistä. Tutkimuksen kohteena ovat Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitran) Sivistys+-hankkeen julkaisut. Tutkimus hyödyntää retorista diskurssianalyysiä, keskittyen siihen, miten toivo rakentuu kielellisesti ja millaisia merkitysjärjestelmiä ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden ympärille muodostuu.

2 TOIVOA TULEVAISUUTEEN: EKOSOSIAALINEN SIVISTYS JA PLANETAARINEN KANSALAISUUS

2.1 *Toivo*

Toivo käsitteenä on varsin moniulotteinen eikä sille voi antaa mitään yksiselitteistä määritelmää. Esimerkiksi Kotimaisten kielten keskuksen (n.d.) mukaan toivo voidaan määritellä arkikielessä kolmella tavalla. Ensinnäkin toivoa kuvataan toiveikkaana mielialana ja luottamuksena sekä hartaana odotuksena sille, että jotakin suotuisaa tapahtuu. Toiseksi toivoa kuvataan mahdollisuutena selviytymiseen, menestymiseen ja onnistumiseen. Kolmanneksi toivoa kuvataan henkilönä, johon toiveet tai odotukset perustuvat. Vaikka määritelmät vaihtelevat, toivon merkitys on kiistaton. Toivo on ollut koko ihmiskunnan historian aikana suuri muutosvoima ja -ajuri niin yksittäisen kansalaisen, yhteisön tai kokonaisen kansakunnan historiassa. Toivo on synnyttänyt kansaa yhdistäviä liikkeitä, ylläpitänyt kestävyyttä vaikeina aikoina ja luonut uusia mahdollisuuksia tulevaisuuteen. Seuraavat esimerkit havainnollistavat konkreettisesti toivon voimaa eri kulttuurisissa ja historiallisissa konteksteissa.

Kun Martin Luther King lausui kuuluisat sanat “I have a dream”, ei hän ainoastaan puhunut unelmasta, vaan valoi toivoa tasa-arvosta mustille ja muille sorretuille. Berliinin muurin murtuminen puolestaan herätti ihmisissä toivoa uuden, vapaamman aikakauden koittamisesta. Malala Yousafzai, Talibanin harjoittamasta sorrosta huolimatta, inspiroi erityisesti tyttöjä ja naisia kouluttautumaan ja vaatimaan heille kuuluvat oikeudet. Koronapandemian aikana kansainvälisellä yhteistyöllä kehitetyt rokotteet sen sijaan vahvistivat tieteen merkitystä turvallisemman maailman luomisessa. Näissä kaikissa esimerkeissä toivo on auttanut selviämään vaikeista ajoista, ja vaikka joskus toiveikkaus on kietoutunut utopiaan tai illuusioon, on toivo sellaisenaan ollut

todellista ja aitoa, mikä on luonut ennen pitkää parempaa tulevaisuutta ja uskoa huomiseen.

Toivoa ovat tutkineet erityisesti Paul Freire tunnetuimmassa teoksessaan *Pedagogy of Hope: Pedagogy of the Oppressed* sekä Charles Snyder psykologisen toivoteorian (Hope Theory) avulla. Freire esittää kuinka sorretun unelma itsensä inhimillistymisestä vaatii kiistatta utopian omaksumista ja toivoa jaksakseen kamppailla paremman tulevaisuuden puolesta: sorrettu voi samalla vapauttaa itsensä ja sortajansa (Freire 1999, s. 98–102). Freiren mukaan sorretut voivat kriittisen lukutaidon avulla järjestäytyä poliittiseksi voimaksi vapautuakseen alistamisesta ja luodakseen oikeudenmukaisempaa maailmaa. Sen sijaan Snyderin luoman toivoteorian mukaan toivo on kognitiivinen opittava prosessi, jossa yksilö tavoitteellisella ajattelulla kokee itsensä kykeneväksi ja motivoituneeksi luodakseen reittejä haluamiinsa päämääriin (Snyder 2000, s. 25, Webbin 2010 mukaan). Webbin mukaan Snyder painotti erityisesti koulutuksen merkitystä toivon oppimisessa. Freire puolestaan piti toivoa olennaisena komponenttina ihmisen tilassa: toivo on koko kehon kokemus tunteina, haluina, unelmina, ajatusprosesseina ja intuitioina (Freire 1993, s. 90; 2007b, s. 94, Webbin 2010 mukaan). Kuten voidaan huomata, ei toivo ole käsitteenä ollenkaan yksiselitteinen, eikä sen ominaispiirteet ole muuttumattomia.

Erilaisien kriisien keskellä toivon merkitys korostuu. Edeltävinä vuosina tutkimuksia on tehty etenkin ympäristökriiseihin liittyen: esimerkiksi luonnonkatastrofien jälkeen usko siihen, että niistä on mahdollista selviytyä ja päästä eteenpäin sekä säilyttää elämän merkityksellisyyden, on tutkitusti terveyttä edistävää (Pihkala 2019). Myös Sitran (2023) julkaisu megatrendeistä korostaa toivon roolia tulevaisuuden suunnannäyttäjänä - tulevaisuuden imu voi ilmetä utopioina tai vaikkapa uhkakuvina: joka tapauksessa toivo ohjaa meitä toimimaan kohti haluttuja muutoksia tai vastaavasti auttaa hahmottamaan mitä emme halua menettää.

Erityisesti tämän tutkimuksen teemojen, kuten ekososiaalisen kriisin, keskellä on kuitenkin tärkeää huomioida, että liiallinen optimismi, voi myös olla ongelmallista ihmisten tiedostaessa sisimmässään käsillä olevan ja tulevaisuuden tilanteen vakavuuden (Pihkala 2018). Pihkalan mukaan liiallinen optimismi voi sivuuttaa todellisen tilanteen vakavuuden ja samalla epäkunnioittaa niitä ihmisiä, jotka ovat kärsineet ympäristöongelmista pitkään. Hän nostaa esiin

erityisesti alkuperäiskansat, joiden näkökulmasta optimistinen kielenkäyttö voi tuntua väheksyvältä, kun otetaan huomioon heidän kokemansa sorto ja epäoikeudenmukaisuus. Samoin Freire (1999) huomauttaa, että liiallinen toiveikkuus voi johtaa epätoivoon, pessimismiin tai fatalismiin. Freire jatkaa, että pelkällä toivolla ei saavuteta parempaa tulevaisuutta, vaan sen tulee ankkuroitua aktiivisuuteen eli konkreettiseen toimintaan. Tämän tutkimuksen analyysin kohteena oleva Sitra edistääkin suomalaisessa yhteiskunnassa toivoa konkreettisesti mahdollistamalla kansalaisten osallisuutta esimerkiksi keskustelutilaisuuksien kautta, viestimällä uusista tulevaisuuden mahdollisuuksista tai tukemalla koulutuksen ja sivistyksen roolia mm. rahoittamalla erilaisia hankkeita.

Yhtä olennaista toivon rinnalla on myös tarkastella epätoivoa ja toivon puuttumista eli toivottomuutta. Erityisesti näin ekokriisin aikakaudella, kun ratkottavissa on moniulotteisia ja laajoja ongelmia, voivat toivottomuus ja epätoivo olla ensisijaisia tunteita. Toivon puute voi Alankon (2021) mukaan ilmetä alkuun turhautuneisuutena tai vihana ja myöhemmin epätoivona, joka voi altistaa jopa manipulaatiolle. Lopulta epätoivon syvennyttyä apatia, täydellinen toivon menetys saa vallan. Toivon ylläpitämistä voisi pitää yhteiskunnan sivistyksellisenä velvollisuutena. Tarvitaan konkreettisia välineitä, käytäntöjä ja tiloja, joissa voidaan käydä rakentavaa keskustelua toivottomuuden kokemuksista ja luoda mahdollisuuksia toivon rakentumiselle. Epätoivon ja apatian torjuminen on äärimmäisen tärkeää, jotta yksilöiden ja yhteisöjen toimintakyky saadaan säilytettyä globaalien ja monimutkaisten haasteiden keskellä.

2.1.1 Toivon lajit

Toivokäsityksiä on useita ja ne voivat esiintyä rinnakkain, ne eivät ole siis toisiaan poissulkevia (Webb 2007). Seuraavaksi esittelen Webbin viisi toivomisen toimintatapaa (*Modes of Hoping*), joita voidaan havaita esiintyvän myöhemmin tämän tutkimuksen analysoitavassa aineistossa. Lähtökohtana voidaan erottaa kaksi toivon laajempaa metamuotoa. Ensimmäinen muoto, tavoitteellinen toivo, suuntautuu nimensä mukaisesti kohti tiettyä tavoitetta. Seuraavaksi esittelemieni toivon lajeista arvioiva, päättäväinen ja utopistinen toivo ovat esimerkkejä

tavoitteellisesta toivosta. Toinen muoto käsittää avoimen toivon, jossa ei ole konkreettista päämäärää ja joka ilmenee avoimena tulevaisuussuuntautuneisuutena. Kärsivällinen ja kriittinen toivo ovat avoimen toivon muotoja.

Kärsivällinen toivo (*patient hope*) perustuu Webbin mukaan syvään perusluottamukseen toivon lähdeä kohtaan. Tätä lähdeä on vaikea hahmottaa, sillä toivo on olemassa ilman konkreettisia kuvia tai ehtoja. Kärsivällisessä toivossa keskeistä on myös turvallisuuden tunteen kokeminen omassa olemisessa sekä vapaus antaa asioiden tapahtua omassa tahdissaan. Tämä toivokäsitys ilmenee passiivisena toimintana: hiljaisuutena, nöyryytenä ja rohkeutena kestää tulevat koettelemukset. Kärsivällisesti toivova odottaa sitkeästi, että häntä suurempi taho tekee osansa ajallaan. Kriittisessä tai vallankumouksellisessa toivossa (*critical hope*) sen sijaan on kyse suuntautumisesta kohti parempaa maailmaa, mutta samalla se tiedostaa edistyksen suhteellisuuden ja väliaikaisuuden. Tulevaisuuden kuvittelemisen ei pohjaudu positiivisiin kuviin vaan negatiivisen kieltämiseen. Tässä toivomisen toimintatavassa ei tarjota lohduttavaa turvaa, vaan siinä halutaan synnyttää levottomia protesteja vastineeksi nykyiselle kärsimykselle. Kriittisessä toivossa tärkeää onkin aktiivisuuden ja toimijuuden painottaminen.

Arvioiva toivo (*estimative hope*) puolestaan suuntautuu aina tiettyyn tavoitteeseen, jonka toteutumista pidetään mahdollisena, mutta epävarmana. Se yhdistää halun ja todennäköisyysarvion. Arvioivasta toivosta puhuttaessa on syytä tehdä ero optimismiin, sillä optimismissa on kyse uskosta myönteiseen lopputulokseen, kun taas arvioivassa toivossa uskosta mahdollisuuteen. Arvioiva toivo on tiukasti sidottu todellisuuteen, sillä siinä keskeistä on riskin arviointi. Koska toiminta on rationaalista ja varovaista, on tämän toivokäsityksen muutosvoima rajallinen. Päätäväinen toivo (*resolute hope*) nojautuu myös tiettyyn tavoitteeseen, mutta siinä toteutumisen todennäköisyys on heikompa. Yksilö tai yhteisö rakentaa mielessään selkeän kuvan tulevasta, joka ohjaa tunteita ja toimintaa. Päätäväisessä toivossa toivojan aktiivinen rooli korostuu: toivo ei ole passiivista odotusta, vaan intentionaalista ponnistelua kohti asetettuja tavoitteita. Yksilötasolla tämä voi auttaa ihmistä voittamaan vastoinkäymiset ja saavuttamaan asetetut päämäärät. Puolestaan yhteiskunnallisessa tasolla

päättäväinen toivo edistää sosiaalista vakautta, sillä se tukee psykologista sopeutumista sekä vähentää pettymyksiä ja epätoivoa.

Lopuksi Webbin listauksessa esitellään utooppinen toivo (*utopian hope*), jonka keskiössä on yhteisöllisyys ja tavoitteena laajempi yhteiskunnallinen muutos. Tässä toivokäsityksessä suhtaudutaan radikaalisti uudenlaiseen tulevaisuuteen, vaikka todennäköisyyslaskelmat viittaisivat sen toteutumisen epätodennäköisyyteen. Utooppinen toivo kannustaa uskomaan siihen, että ihmiskunnan tulisi aktiivisesti rakentaa kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa globaalia yhteiskuntaa, toisin sanoen muokata tulevaisuutta parempaan suuntaan ja ylittää vallitsevat rakenteet. Utooppinen toivo eroaa muista toivomisen tavoista kollektiivisuudellaan ja sosiaalisella muutosvoimaisuudellaan. Se ei painota yksilön menestystä nykyjärjestelmässä, vaan järjestelmän rakenteellista muutosta. Lisäksi utooppinen toivo on luonteeltaan normatiivinen ja mobilisoiva: aktiivinen toiminta ja yhteinen sitoutuminen utopian toteuttamiseen on keskeistä.

2.1.2 Toivo kasvatuksen ytimessä

Kysymys siitä, miten toivoa voidaan kasvattaa, on olennainen kasvatustieteellinen ja yhteiskunnallinen pohdinnanaihe, sillä se liittyy perustavanlaatuisesti kasvatuksen perustehtäviin, yksilön kasvuun ja yhteiskuntien kestävyden rakentamiseen. Kasvatuksessa on kuitenkin perimmiltään kyse paremman tulevaisuuden luomisesta (Rajala ym. 2021). Koulun rooli on muuttunut mahdollisuuksien tarjoajaksi erilaisista taustoista tuleville lapsille, joille pyritään luomaan mahdollisimman suotuisa ympäristö merkityksellisen ja hyvän elämän rakentamiseen. Koulutuksen perustana toimivat hyväksyminen, juurtuminen ja avoimuus toisia kohtaan, joista viimeisin ei ole vain kasvatuksellinen haaste, vaan edellytys uuden elämän mahdollisuuksille. Toisten kohtaamiseen ja yhteisten toimintatapojen löytämiseen tarvitaan eri tieteenalojen kuten pedagogiikan, teologian, uskonnontutkimuksen ja psykologian, vuoropuhelua. Koulutuksessa ja kasvatuksessa on toivoa niin kauan kuin yksilöt kykenevät olemaan avoimia toistensa erilaisuudelle, kehittymään, oppimaan toisilta, oppimaan elämään

rakkaudessa, ystävyydessä ja avoimuudessa. Tämä toivo on samalla myös toivoa elämästä. (Svobodová 2024).

Kasvattajilla ja kouluttajilla on erityinen rooli toivon rakentajina. Kasvatus on tietoista, tarkoituksellista ja tavoitteellista (Siljander 2014). Freiren (1999) mukaan toivo on ontologinen välttämättömyys, joka on yhteydessä unelmiin ja utooppiseen ajatteluun. Toivo avaa kasvatukseen tulevaisuuteen tähtäävän ulottuvuuden ja tekee samalla kasvatuksesta utooppista (Suoranta 2019, Alankon 2021 mukaan). Tärkeää olisi, että kasvattajat, erityisesti kouluinstituutiossa, tukisivat kasvatettaviensa unelmia ja kannustaisivat unelmoimaan sen sijaan, että jopa hieman utopistiset toiveet lytättäisiin ja haaveet tukahdutettaisiin. Lyttäämisellä ja tukahduttamisella saadaan aikaan vain passiivisia kansalaisia, mikä on näin ekokriisin aikakaudella erityisen huolestuttavaa, sillä tarvitsemme toivoa näkeviä ja aktiivisia toimijoita, jotka rohkenevat ja jaksavat rakentaa kestävämpää tulevaisuutta. Itseasiassa utopististen toiveiden ja ajatusten tukeminen olisi äärimmäisen tärkeää, sillä ne tuovat vastapainoa tulevaisuuteen liittyviin uhkiin tuomalla esiin positiiviset tulevaisuudenkuvat (Rajala ym. 2021). Utopistinen ajattelu voisi lieventää myös laajasti koettua ilmastoahdistusta (ks. esim. Ogunbode ym. 2022). Utopistinen kasvatus konkretisoi yksilöiden visioita esimerkiksi vaihtoehdoisen maailman kuvittelun tai taiteellisen työskentelyn avulla (Rajala ym. 2021). Erilaiset utopioihin liittyvät projektit eivät ainoastaan vahvista toivoa, vaan ne luovat mahdollisuuksia opiskelijoiden kansalaisvaikuttamiselle ja muulle yhteiskunnallisen toimijuuden kehittämiseksi.

Käytännön tasolla toivoa voidaan siis kasvattaa monin eri tavoin. Toivoa on mahdollista kasvattaa myös esimerkiksi opettamalla lapsille asettamaan itselleen merkityksellisiä, selkeitä ja saavutettavia tavoitteita ja kehittämään polkuja niihin (Snyder ym. 1991, Snyderin 2002 mukaan). Toivon kasvatuksessa on erityisen tärkeää, että kasvattaja itse ei ole kasvatettavan toimijuuden tiellä: kasvattajan tulisi haastaa kasvatettavaa pohtimaan omia tavoitteitaan ja siten löytämään ne aidon dialogisen kohtaamisen avulla (Freire 2016, Alankon 2021 mukaan). Toivon kasvamisen kannalta äärimmäisen tärkeää onkin, että yksilö tiedostaa ja tunnistaa ympärillä olevan todellisuutensa ja omat potentiaalinsa (Freire 1973, Alankon 2021 mukaan). Lisäksi onnistumisen kokemusten kuvittelu, vaaliminen

ja muistelu sekä positiivinen sisäinen puhe ovat tutkitusti toivoa edistäviä asioita (Lopez & Marques 2018, Alankon 2021 mukaan).

2.2 *Sivistyksestä ekososiaaliseen sivistykseen*

Ennen ekososiaalisen sivistyksen käsitteen tarkastelemisesta, on tarpeen luoda lyhyt katsaus sivistyksen käsitteeseen ja sen historiaan. Niin kuin monet muut käsitteet tässä tutkimuksessa, myös sivistys on määritelmältään moniselitteinen eikä sille voi antaa tarkasti rajattua täsmällistä kuvausta. Klassisten sivistysteoreetikkojen (mm. Hegel, Herder, Kant, Pestalozzi) mukaan sivistys tarkoittaa ihmisen monipuolista kasvua, jossa itsemääräämiskyky on keskiössä (Moilanen ym. 2021). Suomen kielessä modernin sivistyksen käsite pohjaa juurensa saksankieliseen termiin *Bildung*, joka on keskeinen mm. Herderin ja Humboldtin teorioissa. *Bildung* kehitettiin tarpeesta luoda vastakohta täydellisyyden ihanteelle korostamalla itsensä kehittämisen, yksilön vapauden ja kriittisen ajattelun ulottuvuuksia (ks. esim. Siljander & Sutinen 2012 tai Hogstad 2021). Sivistyneen kansalaisuuden ihanne juontaa juurensa valistuksen jälkeiseen aikaan, sillä nykymerkitykseltään vastaavan käsitteen juuret juontavat 1800-lukuun. Tällöin ihmisten modernisaatiokokemuksia jäsennettiin kulttuuristen syvärakenteiden, kuten luterilaisen protestanttisen opin ja länsimaisen tieteellisen ajattelun, avulla, jotka muovasivat syvästi ihmisten käsityksiä sivistyksestä (Kokko 2018). Suomen kontekstissa J.V. Snellman on ollut keskeinen henkilö sivistyksen merkityksen korostamisessa määrittäen käsitteen vapauden ja tradition yhteensovittamisena, perinteen omaksumisena itsenäisesti (Snellmann 2005, Mansikan & Paalasmaan 2018 mukaan).

Sivistyksen yhtenä mittana on se maailma, joka nykyihmisiltä jää jälkeensä (Moilanen & Salonen 2022). Siksi sivistyksen määrittelyä on laajennettava ekososiaaliseen näkökulmaan, jotta voimme varmistaa elinkelpoisen ja oikeudenmukaisen maapallon siirtymisen tuleville sukupolville. Ekososiaalinen sivistys ilmenee kestävämpänä elämäntapana, yhteiskuntana ja kulttuurina: tulevaisuuden toivon säilymisenä niin nykyisen kuin tulevien sukupolvien toimintamahdollisuuksien ja vapauksien muodossa (Salonen & Bardy 2015). Ylipäätään ekososiaalinen ajattelu painottaa ekologisen ja sosiaalisen todellisuuden olemuksellista kytkeytyneisyyttä toisiinsa (Keto ym. 2022).

Suomessa ekososiaalisen sivistyksen ja myöhemmin esittelemäni planetaarisen kansalaisuuden käsitteiden taustalla on vaikuttanut erityisesti kestävyystutkija ja sosiaalipedagogiikan professori Arto O. Salonen. Salosen lisäksi tutkimusprofessori (emerita) Marjatta Bardy on ollut avainroolissa ekososiaalisen sivistyksen tuomisessa mukaan suomalaiseen kasvatustieteeseen. Ekososiaalisen sivistyksen käsite tulee esille myös Perusopetuksen opetussuunnitelmassa, jonka mukaan perusopetuksessa tulee tunnistaa kestävä kehitys ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys (Opetushallitus 2014). Käsite kirjattiin opetussuunnitelmiin (VOPS 2018, OPS 2014 ja LOPS 2015) tarpeesta tunnistaa tekijä, joka muuttaa yhteiskunnalliset rakenteet ja kansalaisten elämäntavat kestävämmäksi (Keto ym. 2022). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2014) luonnehditaan ekososiaalista sivistystä seuraavasti:

“Ekososiaalisen sivistyksen johtajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä samalla rakentaa osaamis pohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudella. Ekososiaalinen sivistys merkitsee ymmärrystä erityisesti ilmastonmuutoksen vakavuudesta sekä pyrkimystä toimia kestävästi.”

Ekososiaalinen sivistys pyrkii vastaamaan kestävämmän elämäntapamme luomaan kriisiin. Kulutamme maapallon luonnonvaroja yli sen kantokyvyn kiihdyttäen samalla ilmastonmuutosta, uhkaamme luonnon ekosysteemien olemassaoloa ja eriydymme entistä enemmän muista ihmisryhmistä niin taloudellisesti, poliittisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisesti, jolloin yhteiskuntien ja koko globaalin maailman vakaus järkkyy. Ihmisen toiminnan vaikutus maapallon ekosysteemeihin on ollut niin voimakasta, että maapallo on siirtynyt uuteen geologiseen aikaan, *antroposeeniin* (Crutzen & Stormer 2000, Keto ym. 2022 mukaan). Kriisiytynyt tilanne on herättänyt meidät pohtimaan nykyisiä toimintamallejamme ja käsityksiämme. Sitran johtavan asiantuntijan Vesa-Matti Lahden (2019) mukaan nykyinen sivistyskäsite tulisi saada vastaamaan nykypäivää, sillä nykyisellään käsite on liian sidoksissa nationalismiin ja ihmiskeskeisyyteen. Lahti korostaa, että sivistystyön ei tulisi olla ylhäältäpäin johdettua kansan valistamista vaan yhdessä vahvistettua valmiutta vastata tulevaisuuden suuriin haasteisiin.

Salonen ja Bardy (2015, s. 6) jaottelevat ekososiaalisen sivistyskäsityksen seuraavanlaiseen kolmijakoiseen maailmanhahmottamisen hierarkiaan: 1) Ekologisten kysymysten ensisijainen turvaaminen, joka käytännössä ilmenee mm. hengityskelpoisen ilman, juomakelpoisen veden ja maa-alueiden asuinkelpoisuuden säilymisellä. 2) Ihmisoikeuksien luovuttamattomuus eli arvokkaan elämän mahdollisuuksien turvaaminen ihmisyyteen perustuen. 3) Vakaan talouden vaaliminen tyydyttämällä ihmisten perustarpeet ja jakamalla maapallon resurssit mahdollisimman tehokkaasti. Tämä kolmijako on kiinnostava, koska se on rakennettu hierarkkisesti arvottavaan järjestykseen, jossa ekologinen perusta asetetaan kaikista tärkeimmäksi lähtökohdaksi. Kulutusorientoitunut maailmankuva haastetaan varsin tehokkaasti tämän hierarkian myötä. Salonen ja Bardy (2015, s. 6) korostavat, että talouden kehittymistä rajoittaa pikemminkin luonnonvarojen ehtyminen, ei niinkään teknologian puute.

Ekososiaalinen sivistys pyrkii irtautumaan ongelmallisesta ihmiskeskeisestä ajattelusta, jossa ihmisen oma hyöty ja voitontavoittelu asetetaan etusijalle. Näiden sijaan ekososiaalinen sivistys painottaa planetaarista vastuuta, elollisen ja elottoman luonnon itseisarvon tunnustamista ja luonnon suojelua. (Pulkki & Takkinen 2022). Ihmiskeskeisyyden ohella ekososiaalinen sivistys haastaa vallalla olevan talouteen nojaavan sivistyskäsityksen: talouskasvun jatkuva tavoittelu saattaa pakottaa meidät luopumaan elämän edellytyksistä ja ihmisoikeuksista – halvempi hinta ei ole taakka kestävästä tai vastuullisesti tuotannosta (Salonen & Bardy 2015, s.6). Salosen ja Bardyn mukaan ihmiskeskeisyyden sijaan ekososiaalisen sivistys nojaa ihmistenvälisyyteen, joka painottaa tutkitusti hyvinvointia ja merkityksellisyyden tunnetta lisääviä yhteenkuuluvuutta ja solidaarisuutta. Muita taustalla vaikuttavia arvoja ovat kohtuullisuus ja vastuullisuus. Kohtuullisuuteen keskittyminen on rauhantyötä: epäonnistunut luonnonvarojen käyttäminen ja jakaminen voivat aiheuttaa geopoliittisia jännitteitä ja konflikteja (Rees 2014, s. 194–195, Salosen & Bardyn 2015, s. 8 mukaan). Kohtuullisuudesta puhuttaessa on tärkeää erotella tarpeet ja halut toisistaan. Esimerkiksi materiaalisen tavarahan haaliminen voi lopulta johtaa stressiin ja tyytymättömyyteen. Eettisesti kyseenalaiset, haluihin perustuvat valinnat eivät siis edistä yksilön hyvinvointia ja kestävästä kehitystä. Kun tavoitteellaan kohtuullisuutta, keskitytään siihen, mikä todella on tarpeellista ja

merkityksellisestä, mikä puolestaan vähentää turhaa kulutusta. Salonen ja Bardy esittelevät vielä vastuullisuuden arvon, joka ilmenee ekologisena ja sosiaalisena vastuuna. Vastuullisuus konkretisoituu eettisen huolenpidon kautta: ihmisen kantaessa vastuuta ja ottaessa huolta toisista ihmisistä, tekee hän todennäköisesti niin myös luonnolle. Vastuullisuus ilmenee myös kestäväällä luonnonvarojen käytöllä: luonnonvaroja hyödyntäessä on myös huomioitava niiden kierrätys tulevien sukupolvien käyttöön. (Salonen & Bardy 2015, s. 8–10).

Vaikka ekososiaalisen sivistyksen käsite on jo melko laajasti tunnettu, on sen laajentuminen kansainväliseen keskusteluun jäänyt heikoksi (Pulkki & Takkinen 2022). Kansainvälisessä keskustelussa ja tutkimuksessa termit näyttävät viittaavan enemmän ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden termeihin, kuten “sustainable development” (ks. esim. Brundtland Report 1987), “planetary well-being” (ks. esim. Kortetmäki ym. 2021) tai “sustainable wellbeing” (ks. esim. O’Mahony 2022). On tärkeää huomata, että ilman laajempaa koulutuspoliittista hyväksyntää, ekososiaalisuuden tematiikka ei läpäise koulutusjärjestelmää vaikuttavasti. Suomessa tilanne on kuitenkin toisin, sillä Opetushallitus on linjannut ekososiaalisen sivistyksen osaksi aiemmin mainitsemaani Perusopetuksen opetussuunnitelmaa.

2.2.1 Ekososiaalinen kasvatus

Koska ekososiaalinen sivistys on saanut jalansijaa Suomen koulutuspoliittisessa keskustelussa, on syytä tarkastella sen merkitystä osana koulutuksen arvopohjaa, käytännön toteutusta ja tavoitteita. Ekososiaalisen kasvatuksen lähtökohtana toimii ihmiskeskeisen kasvatusajattelun kritiikki (Keto ym. 2022). Keto ym. ovat määritelleet viisi teesiä, jotka selventävät ekososiaalisen kasvatuksen periaatteita ja tavoitteita sekä antavat ratkaisuja antroposeenin ajan kasvatushaasteisiin. Nämä teesit ovat:

1. “Ihmisen yhteisö ymmärretään ja kohdataan monilajisena yhteisönä.”
2. “Autonomiaa kasvatusihanteena jalostetaan moninaisen yksilöllisyyden ja ihmisen monilajiset suhteet huomioivaksi ihmiskäsitykseksi.”

3. "Osallistuminen ekososiaaliseen yhteisöön on ymmärrettävä kokonaisvaltaisesti: ihminen havaitseva, aistivana, tuntevana, tahtovana ja tiedostava olentona."
4. "Ekososiaalisesti kestävä osallisuuden ja sitä ylläpitävien myönteisten vuorovaikutustaitojen harjoittaminen on oleellinen osa kasvatusta."
5. "Taideperustaisilla ja kontemplatiivisilla menetelmillä on kyky tuottaa ekososiaalista osallisuutta, ja siksi niiden roolia kasvatuksessa vahvistetaan." (Keto ym. 2022).

Nämä teesit sopivat myös tämän tutkimuksen kannalta tärkeiden käsitteiden, ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden, ihanteisiin. Ne haastavat Salosen ja Bardyn (2015) tavoin ihmiskeskeisen sivistyskäsityksen ja korostavat ihmisen vastuuta ja osallisuutta monilajisessa yhteisössä, jossa sekä elollinen että eloton luonto huomioidaan. Autonomian korostaminen kasvatusihanteena tukee Alankon (2021) tavoin ideaa toivon kasvattamisesta. Osallisuus ja vuorovaikutustaidot puolestaan puoltavat yhteisöllisen toimijuuden ajatusta ekokriisin aikakaudella sekä ovat linjassa esimerkiksi utooppisen toivokäsityksen kanssa.

Kasvatukseen ja kasvatuseritykseen on Värriin (2018) mukaan tuotava takaisin luontosuhteen tuntemus ja siihen liittyvä vastuu, jolloin tietoisuus ihmisen riippuvuudesta luonnosta ja sen hyvinvoinnista laajentuu: Kasvatuksen tulee selkeyttää yksilöiden moraalisia näkökulmia ja eettistä toimintakykyä, sillä nykyiset kulutustottumuksemme uhkaavat tulevaisuuttamme. Samalla tulee huomioida, että maailmassa ei ole olemassa selkeitä moraalikriteerejä, jolloin eettisestä ohjauksesta tulee entistä merkityksellisempää.

Yksi ekososiaalisen sivistyksen kasvatuksellisista teemoista on kehittää yksilön kykyä muodostaa poikkitieteellisiä kokonaiskäsityksiä ympäröivästä todellisuudesta, mikä avaa uusia näkökulmia vahvistaen elämän merkityksellisyyttä (Salonen & Bardy 2015). Ekososiaalinen kasvatusta ei siis rajoita yksilön vapautta tai hänen valinnanmahdollisuuksiaan, vaan päinvastoin laajemman tietoisuuden ansiosta, yksilöllä on enemmän toiminnanmahdollisuuksia tehdä merkityksellisiä valintoja, jotka ovat sekä hänen henkilökohtaisen kasvunsa että yhteiskunnan kestävä kehityksen parhaaksi.

2.3 Planetaarinen kansalaisuus

Heti alkuun on todettava, että planetaarisen kansalaisuuden (*planetary citizenship* (mm. Salonen ym. 2024)) käsite on verrattain uusi ja siihen viittaavia lähteitä on melko niukasti. Planetaarisen kansalaisuuden ajatukseen viittaavia käsitteitä ovat esimerkiksi *cosmopolitan citizenship* (mm. Osler & Starkey 2018) tai liberal-colonial citizenship (mm. Peeck-Ho ja Bös 2025). Peeck-Ho ja Bös (2025) nostavat esille, että planetaarisen kansalaisuuden ajatus on lähtöisin 1960-luvulla alkaneesta yhteiskunnallisesta liikkeestä. Jos planetaarisen kansalaisuuden ajatusta laajentaa laajempaan kontekstiin, on moderni keskustelu kosmopoliittisuudesta alkanut jo Immanuel Kantin toimesta 1700-luvun lopulla. Kant esitteli kosmopoliittisen oikeuden käsitteen, joka piti sisällään ajatuksen kosmopoliittisten oikeuksien kuulumisesta yksilöille heidän ihmisyytensä perusteella. Nämä oikeudet ohittivat kansallisen suvereniteetin vaatimukset. Kantin näkökulman taustalla vaikutti ajatus maapallon rajallisuudesta ja jokaisesta ihmisestä maailmankansalaisena. Kantin usko kosmopoliittisen järjestyksen (globaalin poliksen, jossa on universaali laki ja rationaalinen hallinto) mahdollisuuteen pohjautui hänen näkemykseensä universaalista ihmisen korkeimmasta ja itsenäisimmästä kyvystä, järjestä. Tämä kyky mahdollistaa ihmisten vapautumisen kulttuurisista perinteistä ja sosiaalisista rakenteista, mikä puolestaan mahdollisti universaalit päämäärät ja lait. (Kant 1974, 1993, 1996, Rapportin 2024 mukaan). Kantin ajatus kosmopoliittisesta oikeudesta voidaan nähdä jonkinlaisena planetaarisen kansalaisuuden filosofisena esiasteena, sillä molemmissa korostuu ihmisen universaali asema ja vastuu. Planetaarisen kansalaisuuden käsite voidaan havaita laajentuneen Kantin näkemyksistä nykykontekstiin, jossa haasteina on mm. ekologiset kriisit ja ilmastonmuutos.

Globaalistuneen maailmamme rajat ovat kerta toisensa jälkeen venyneet yli paikallisyhteisöjen ja kansallisvaltioiden pitkälti internetin ansiosta. Kulutuskäyttäytyminen heijastuu eri puolille maapalloa saastumisen tai luonnonvarojen ehtymisen muodossa, minkä vuoksi äärellinen Maa kohtaa nyt ennennäkemättömiä haasteita. (Salonen 2021). Tähän kriisiytymiseen tarvitaan ratkaisuksi uutta ajattelua kansalaisuudesta planetaarisesta näkökulmasta, minkä vuoksi ihmisen ja muun luonnon rajan tulee hälvetä (Salonen 2024).

Planetaarisen kansalaisuuden käsite on muodostettu kiireellisestä tarpeesta luoda monikulttuurisen kansalaisuuden muoto, joka yhdistää eri yhteisöjen välisiä siteitä universaalien periaatteiden mukaisesti ja kosmopoliittisen sympatian kautta (Munoz Cardona 2014). Käsite kattaa kosmopoliittisuuden ja sosiaalisen monimuotoisuuden sekä tukee valtion roolia yhteiskunnallisten haasteiden, kuten eriarvoisuuden tai ilmastonmuutoksen ratkaisemisessa. Lisäksi planetaarinen kansalaisuus pyrkii edistämään sosiaalista ja ympäristöllistä oikeudenmukaisuutta globaalilla tasolla ja haastaa liberaalin siirtomaa-ajan kansalaisuuskäsityksen. (Brandzel 2022, Peeck-Hon & Bösin 2025 mukaan). On huomioitava, että planetaarisuuteen liitetään kansalaisuuden lisäksi useita muita käsitteitä, kuten planetaariset rajat, planetaarinen ruokavalio, planetaarinen hyvinvointi tai planetaarinen vastuu (Moilanen & Salonen 2022). Moilanen ja Salonen huomauttavat, että planetaarisuutta ei tule pitää synonyyminä globaalisuudelle tai maailmanlaajuisuudelle: nämä termit kytkevät ihmiset ajallisesti rajoittuneeseen mittakaavaan, kun taas planetaarisuus ylittää inhimillisen ja ei-inhimillisen todellisuuden rajan yhdistäen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden.

Planetaarisena kansalaisena oleminen on ihmiselle luonnollista, muttei ollenkaan itsestäänselvyys, sillä se on sisäisen, henkisen ja kognitiivisen evoluution lopputulos (Salonen ym. 2024). Planetaarinen kansalainen tiedostaa, että hän ei elä vain kaupungissa, osavaltiossa tai kansakunnassa, vaan yhdellä, samalla ja jaetulla planeetalla monien muiden kanssa (Moraes ym. 2021 s. 5, Salosen ym. 2024 mukaan). Planetaarinen kansalainen ymmärtää olevansa vastuussa myös lähiympäristönsä ulkopuolisesta alueesta ja muista lajeista, sillä valta planeetalla on epäsymmetristä (Sen 2009, Salosen ym. 2024 mukaan). Salosen (2024) mukaan planeetta voidaan nähdä lainana tulevilta sukupolvilta ja siksi nykyinen sukupolvi onkin vastuussa siitä, että planeetta palautetaan tuleville sukupolville samassa tai paremmassa kunnossa siitä, kun se lainattiin.

Salonen ym. (2024, s. 3–4) edellyttävät systeemisen ajattelun käyttöönottoa planetaarisen kansalaisuuden luomisessa: systeeminen ajattelu helpottaa hahmottamaan kuinka ihminen yhdessä koko planeetan kanssa muodostaa tiukasti kietoutuneen monimutkaisen järjestelmän, mikä ehkäisee tunnelinään syntymistä. Tällainen syvä ihmisen ja luonnon kietoutuneisuus ilmenee erityisesti alkuperäiskansojen keskuudessa. Heidän elämäntapansa ja perinteensä

kunnioittavat luontoa sekä heidän ymmärryksensä ekosysteemien toiminnasta ja ihmisen roolista osana niitä on kokonaisvaltaista ja sukupolvien ajan karttunutta. Systemisen ajattelun avulla syntyneet oppimisprosessit kehittävät niin yksilön ajattelua kuin hänen kokemusmaailmaansa, samalla luoden perustaa hänen kehittymiselleen (Alhanen 2013, Salosen & Bardyn 2015 mukaan). Inhimillisen kasvun tavoitteena onkin pohjimmiltaan sellainen sivistys, joka vahvistaa luottamusta tulevaisuuteen (Salonen & Bardy 2015).

Planetaarisen kansalaisuuden käsitteessä on sen kaikessa kehittyneisyydessään luonnollisesti joitakin haasteita. Kuten todettua, planetaarinen kansalaisuus vaatii merkittävää sisäistä, henkistä ja kognitiivista kehitystä (Salonen ym. 2024). Tällaisen kansalaisuuden saavuttaminen vaatii ponnistelua eikä ole varmasti helppoa tai tavoiteltavaa yksilökeskeisyyteen perustuvalla länsimaalaisella ajattelumaailmalla, jos omista jo saavutetuista etuoikeuksista tulisi joko osittain tai kokonaan luopua. Samalla kun katse tulisi siirtää itsestä koskemaan kaikkea elotonta ja elollista, tulisi samanaikaisesti hallita laajoja ja osittain ristiriitaisia näkökulmia. Vaikka planetaarinen kansalaisuuskäsitys pyrkii globaaliin yhtenäisyyteen, esitetään se usein länsimaisten arvojen näkökulmasta korostettuna. Siksi planetaarisen kansalaisuuteen liittyvään keskusteluun ja kehitykseen olisi tärkeää huomioida ja tunnustaa myös alkuperäiskansojen ja erityisesti globaalin etelän näkökulma. On myös selvää, että koulutusjärjestelmien ja yhteiskunnallisten normien muuttaminen kohti planetaarisen kansalaisuuden ihannetta ja juurruttamista käytäntöön on byrokraattinen ja väistämättä hidaskäyttöprosessi.

Yhteenvetona yllä mainituista, tämän tutkimuksen pääkäsitteistä, voidaan todeta, että ne muodostavat toisiinsa kytkeytyvän kokonaisuuden. Tämä kokonaisuus muodostaa toiminnallisen kehyksen kestävän tulevaisuuden rakentamiseen sekä tarjoaa samalla uudenlaisen arvopohjan. Salosen ja Bardyn (2015) määritelmän mukainen ekososiaalinen sivistys määrittää arvopohjan, jossa keskiössä on ekologinen kestävyys, sosiaalinen oikeudenmukaisuus sekä ihmistenvälisyys. Planetaarinen kansalaisuus (Salonen ym. 2024) puolestaan muuttaa tämän arvopohjan globaaliksi velvoitteeksi, jonka avulla yksilöt ja yhteiskunnat saadaan sitoutumaan planetaarisen hyvinvoinnin tukemiseen ja systemisen ajattelun käyttöönottoon. Toivon rooli tässä kokonaisuudessa on toimia käsitteiden liimana ja muutosvoimana. Aiemmin esiteltyjen Freiren (1999),

Snyderin (2000) ja Webbin (2007) näkökulmien kautta voidaan osoittaa, että toivo ei ole ainoastaan emotionaalinen tunne, vaan strateginen resurssi. Ekososiaalinen sivistys ja planetaarinen kansalaisuus jäisivät abstrakteiksi käsitteiksi ilman toivon tuomista mukaan. Toivo mobilisoi toimijuutta ja tekee näistä ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden ihanteista saavutettavia.

3 TUTKIMUSASETELMA JA MENETELMÄLLISET VALINNAT

3.1 *Sosiaalinen konstruktionismi*

Tutkimukseni laaja viitekehys rakentuu sosiaalisen konstruktionismin alle, jota voidaan määritellä usealla eri tavalla sen monitieteisen luonteensa ansiosta. Koska sosiaalinen konstruktionismi on kehittynyt eri tieteenaloilla, on sillä useita eri painotuksia esimerkiksi sosiologian, kasvatustieteen tai filosofian lähtökohdista riippuen. Se sisällyttää alleen useita lähestymistapoja ihmisyyden ja sosiaalisen elämän tarkasteluun, kuten kriittisen ja diskursiivisen psykologian, diskurssianalyysin, dekonstruktion sekä postruktualismin (Burr 2015, 1). Burrin (2015, 7) mukaan sosiaalisen konstruktionismin avulla voidaan haastaa itsestäänselvyyksiä ja valtapsykologian oletuksia. Burr pitää tärkeänä sitä, että ilmiöiden ymmärtämisen sijaan tulisi keskittyä siihen, miten ihmiset suorittavat niitä. Kenneth Gergen (2015), Burrin tavoin, haastaa valtakäsityksiä kritisoidulla perinteisillä oletuksilla ihmisen persoonallisuudesta ja käyttäytymisestä sekä tiedon luonteesta. Gergenin mukaan tieto ja todellisuus rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin käsitykset itsestämme ja muista eivät voi olla objektiivisiä totuuksia. Tämän vuoksi kielen käyttö, joka on keskeinen osa sosiaalista vuorovaikutusta, on yksi sosiaalisen konstruktionismin tutkimuskohteista. Gergen lisää, että tiedon tuottamisen ja ylläpidon ymmärtäminen on tärkeää, jotta voidaan tarkastella kriittisesti omia oletuksia ja käsityksiä todellisuudesta sekä tunnistaa sellaiset valtasuhteet, jotka määrittävät tiedon olemassaoloa.

Sosiaalisen konstruktionismin yksi perusajatuksista käsittelee tapaamme hahmottaa maailmaa, mikä ilmenee historiallisena ja kulttuurisena suhteellisena ymmärryksenä: universaalit ja vakiintuneet "totuudet" ovat haastettuina, kun tarkastellaan normeja historiallisesta ja kulttuurisesta kehityksestä (Burr 2015, 3–4). Esimerkiksi kauneushanteiden, kuolemaan suhtautumisen, sukupuoliroolien

jakautumisen tai luonnon kunnioittamisen luonteeseen on kaikkiin vaikuttanut vahvasti senhetkisen ajan ja kulttuurin ideaalikäsitykset.

Sosiaalisen konstruktionismilla on kaksi eri painotusta: mikro- ja makrotasot. Molempien tasojen lähtökohtana voidaan pitää ihmisten ja yhteiskuntien antamien merkityksenjärjestelmien riippumista historiallisesta kontekstista. Yhteistä molemmille tasoille on myös kiinnostus tiedon, tulkintojen ja totuuksien sosiaalisesta rakentumisesta. (Niska ym. 2024). Burr (2015, 24–25) liittää mikrokonstruktionismin erityisesti Gergenin tutkimuksiin ja diskursiiviseen psykologiaan. Puolestaan makrokonstruktionismin syntyyn vaikuttavina tekijöinä hän mainitsee Foucaultin työn sekä poststruktuuriset tutkimukset. Burr jatkaa kertomalla, että makrokonstruktionismi tunnustaa kielen rakentavan voiman samalla, kun se huomioi kielen olevan kytkeytynyt aineellisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä institutionaalisiin käytäntöihin. Diskurssien lisäksi, toinen merkittävä ero mikro- ja makrokonstruktionismin välillä on näkemys ihmisten toimijuudesta. Mikrokonstruktionismi painottaa ihmisten välistä paikallista ja tilannekohtaista vuorovaikutusta sekä sitä, miten ihmiset toimijoina rakentavat vuorovaikutuksessa versioita niin itsestään, toisistaan kuin ympäröivään todellisuuteen liittyen. Sen sijaan makrokonstruktionismin yksi pääpiirteistä on se, että yhteiskunnalliset rakenteet ovat ehdollistamassa toimintaa. Burr kuitenkin muistuttaa, että mikro- ja makrokonstruktionismi eivät ole toisiaan poissulkevia näkökulmia, vaan sosiaaliset rakenteet ja institutionalisoidut käytännöt muotoutuvat paikallisen vuorovaikutuksen kautta. (Burr 2015, 24–26).

Sosiaalinen konstruktionismi on saanut osakseen kritiikkiä erityisesti siitä, että se kiistää todellisuuden olemassaolon, on epäpoliittinen eikä ota kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin ja eriarvoisuuteen. Lisäksi kritiikki on kohdistunut siihen, että sen on huomattu keskittyvän liikaa merkityksiin ja tietoon, sivuuttaen materiaalisen ja kehollisen olemassaolon. (Niska ym. 2024). Kritiikki ruumiillistumisen puuttumisesta on tullut erityisesti feministisiltä kirjoittajilta (Burr 2015, 206). Niska ym. (2024) lisäävät kuitenkin, että kritiikki johtuu pitkälti liioitelluista tai väärinymmärryksiin perustuvista oletuksista liittyen sosiaalisen konstruktionismin luonteeseen ja tavoitteisiin. Sosiaalisen konstruktionismin ymmärrettävyyttä on vaikeuttanut myös käsitteeseen liittyvät epäselvät ja paikoin sekaisin menevät termit ja määritelmät (Burr 2015, 30). Esimerkiksi termien konstruktionismi ja konstruktivismi käyttö saattaa aiheuttaa sekaannusta, sillä

niitä saatetaan käyttää toistensa synonyymeina ja toisinaan taas erottamaan näkökulmien välisiä eroja (Niska ym. 2024).

Sosiaalinen konstruktionismi ohjaa tässä tutkimuksessa todellisuuden kielellisten ja kulttuuristen merkitysten tarkastelua. Tämän viitekehyksen näkökulmasta voidaan havaita, että käsitteet ekososiaalinen sivistys, planetaarinen kansalaisuus ja toivo eivät ole pysyviä tai objektiivisiä totuuksia, vaan ne ovat rakentuneet sosiaalisesti vuorovaikutuksen ja diskurssien kautta. Näin ollen voidaan osoittaa, että vakiintuneet itsestäänselvyydet ja käsitykset heijastavat historiallisia ja kulttuurisia normeja sekä valtasuhteita. Käsitteiden merkityksellistäminen luo perustan diskurssianalyysille ja retoriseen analyysille, jotka tarkastelevat kielen roolia näiden merkitysten tuottamisessa. Seuraavaksi esittelenkin tarkemmin diskurssianalyysin ja retorisen diskurssianalyysin piirteitä.

3.2 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi voidaan määritellä sellaiseksi tutkimusotteeksi, joka analysoi kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa sekä sitä, miten erilaiset sosiaaliset käytännöt rakentavat sosiaalista todellisuutta (Jokinen ym. 2016). Sosiaalinen konstruktionismi on keskeinen taustateoria diskurssianalyysille. Sosiaalinen konstruktionismi ohjaa niin tutkimuskohteen valintaa, tutkimuskysymysten muotoilua, analyttisten työkalujen kehittelyä kuin tutkijan ja tutkittavan kohteen suhteen ymmärtämistä (Jokinen 1999a). Jokisen mukaan esimerkiksi tämä tutkijan ja tutkittavan kohteen konstruktioivinen luonne mahdollistaa tutkijan rakentaman sosiaalisen todellisuuden, jolloin tutkimustuloksiin tulee suhtautua reflektiivisesti. Tämä sosiaalisen todellisuuden eli kulttuuristen merkitysten rakentuminen sekä tieteellinen objektiivinen ote ovatkin olennaisia osia diskurssianalyysissä (Metsämuuronen 2006).

Diskurssianalyysi rakentuu Jokisen ym. (2016) seuraavista viidestä teoreettisesta lähtöoletuksesta. Ensimmäinen ja kielitieteellisen diskurssitutkimuksen tärkein oletus on kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Käytännössä tämä ilmenee konstruotumisena eli puheen tai kirjoituksen merkityksellistämisenä. Konstruktioivisuuteen liittyy

olennaisesti ajatus merkityssysteemeistä, jotka rakentuvat suhteessa toisiinsa ja ovat sosiaalisesti jaettuina. Tämä lähtöoletus on myös tämän tutkimuksen kannalta merkittävin. Toinen periaate liittyy oletukseen useista rinnakkaisista ja keskenään kilpailevista merkityssysteemien olemassaolosta, jotka merkityksellistävät maailmaa ja sen prosesseja monella eri tavalla. Asioiden merkityksellistäminen toteutuu usein sanallisen viestinnän kautta, mutta on myös tärkeää huomioida, että myös ei-sanalliset teot voivat olla merkityksellisiä. Seuraava lähtöoletus käsittää merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuuden, jota pidetään rikastuttavana diskursiivisen maailman ominaisuutena. Kontekstisidonnaisuutta voidaan tarkastella diskurssianalyysissä esimerkiksi sanojen yhteyttä lauseeseen tai vuorovaikutuksen kulkua. Neljäs oletus keskittyy oletukseen toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin. Tässä oletuksessa yksilön minän merkitykset rakentuvat sosiaalisten käytäntöjen ja kontekstien kautta, joissa sama toimija voi esittää itsestään monenlaisia, jopa keskenään ristiriitaisia versioita. Viimeinen periaate korostaa kielenkäytön funktionaalista luonnetta eli sen kykyä tuottaa erilaisia seurauksia. Kielenkäyttö voi samalla avata ja rajoittaa todellisuuden mahdollisuuksia luoden ideologisia seurauksia, kuten oikeuttaa ja ylläpitää alistussuhteita. (Jokinen ym. 2016).

Kaikkia diskurssianalyttisiä lähestymistapoja yhdistää ajatus siitä, että ihmiset, erityisesti ryhmissä, omaksuvat ja tuottavat kulttuurisia käytänteitä sosiaalisella osallistumisellaan (Metsämuuronen 2006). Siksi diskurssianalyysin keskiössä onkin ihmisten kulttuurinen oleminen vuorovaikutuksessa. Tämä intressi puolestaan ilmenee tekstin, puheen tai kielen käytön analysoimisena, kuten diskurssien tai puheen viestien tulkitsemisena (Metsämuuronen 2006). Diskurssianalyysissä olennaista ei ole se, että tutkija itse tuottaa tutkittavan aineiston, vaan usein analysoitavat aineistot ovat syntyneet tutkijasta riippumatta (esim. poliittiset asiakirjat tai kirjalliset dokumentit) (Jokinen ym. 2016). Diskurssianalyysi tämän tutkimuksen menetelmäksi on osuva erityisesti siksi, että tutkimuskohteena olevista Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran artikkeleista voidaan havaita miten käsitteet kuten ekososiaalinen sivistys tai planetaarinen kansalaisuus rakentuvat kielellisesti ja millaisia merkityksiä ja arvoja niihin liittyy. Tutkimuksen pääkäsitteet rakentuvat sosiaalisesti ja rakentavat todellisuutta, ja diskurssianalyysin avulla voidaankin tutkia mitä normatiivisia odotuksia, ristiriitaisuuksia tai vallan järjestelmiä käsitteisiin liittyy.

Metsämuuronen (2006, 107) mukaan diskurssianalyysissä olennaista on tieteellisen objektiivisen tavoittelun lisäksi myös kriittinen suhtautuminen tekstiin, minkä vuoksi on tärkeää tiedostaa *enonsiaation*, eli kertojan suhde tekstiin, merkitys. Enonsiaatiota tutkittaessa keskitytään siihen, kuka on äänessä eli kenestä kirjoittaja puhuu. Toiseksi tärkeää on huomioida, miten kerronta rakentuu ja hierarkisoituu eli mihin vedotaan ja mitä vastustetaan. Kolmanneksi huomion tulisi kohdistua siihen, kenen näkökulmasta kertomus ilmaistaan, jolloin tärkeää on myös huomata mitkä asiat jätetään käsittelemättä. Lisäksi tarkastellaan kertojan suhdetta tekstin henkilöihin, tekoihin tai tapahtumiin näkökulman, aikamuodon tai mahdollisen ironian muodossa. Lopuksi seurataan, kuinka kertoja tavoittelee vaikuttamaan lukijansa. (Törrönen 1995, 47, Metsämuuronen 2006, 107 mukaan).

3.3 Retorinen diskurssianalyysi

Retoriikka on aina läsnä kieltä käytettäessä, ja retorinen vakuuttaminen on sekä järjestelmällistä että väistämätöntä (Jokinen 1999b). Retoriikan yksinkertaisimmillaan voisi sanoa olevan puhetaitoa. Nykyään retoriikasta puhuttaessa tarkoitetaan itseasiassa uutta retoriikkaa, jossa lähtökohta on puheen ja tekstin rooli yhteiskunnallisina välineinä sekä vakuuttamisessa että politiikan tekemisessä (Ronkainen ym. 2013). Ronkainen ym. muistuttavatkin, että teksti tai puhe ei koskaan ole neutraalia, sillä niihin sisältyy aina tietoinen valinta vakuuttaa yleisö ja saada se puolelleen.

Jokisen (1999b) mukaan retoriikan tutkimuksessa keskiöön nousee erityisesti tekstin ja puheiden rakentumisen analysointi ja niissä esiintyvien retoristen keinojen, kuten vakuuttamisen tai suostuttelun, erittely. Retoriikan tutkimus onkin yksi puheen diskurssianalyysin osa-alueista (Metsämuuronen 2006, 337), ja näissä molemmissa tutkimuksissa yhteistä on korostaa todellisuuden tulkinnallista luonnetta (Jokinen 1999b). Retorinen diskurssianalyysi jatkaa siis diskurssianalyysin linjaa, mutta painopiste siirtyy merkitysten tuottamisesta niiden vaikuttavuuteen. Näiden teoreettisten

lähtökohtien yhteneväisyys tukee tutkimukseni menetelmien valintaa sekä viitekehystä.

Retorinen analyysi tarkastelee kielenkäytön argumentointia: retorisessa puheessa olennaista on yleisön ja puhujan suhde, sillä puheella tavoitellaan sitouttamaan yleisö haluttuun argumenttiin (Jokinen 1999b). Retoriikan tutkimuksessa ennako-oletuksena pidetään sitä, että vaikuttaja on tietoinen käyttämistään keinoista eli tutkimuksella tehdään tietoiseksi ne mielikuvat, joihin kielen avulla pyritään (Metsämuuronen 2006, 338). Näiden retoristen keinojen analysointi ei kuitenkaan itsessään ole tarkoituksellisesta, vaan tärkeää on tarkastella, mitä niiden käyttö saa aikaan osana argumentaatiota, kommunikaatiota tai vuorovaikutusta.

Retorisen analyysin yksi peruskäsitteistä koskee esisopimusta. Esisopimus on argumentoinnin lähtökohta, joka ilmenee puhujan saamana yleisön hyväksyntänä: yhteiset oletukset, jaetut tosiasiat ja arvot ovat tärkeitä onnistuneen argumentoinnin kannalta (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969). Eli toisin sanoen ollakseen vakuuttava, puhujan on mukautettava puheensa yleisön uskomuksiin ja oletuksiin. Retorisessa analyysissä korostuu myös niin sanottu retorinen kolmio eli Aristoteleen esittämä jako logoksesta, ethoksesta ja pathoksesta. Logos toimii väitteen perustana ja viittaa argumentin asiasisältöön eli argumenttiin. Ethos sen sijaan liittyy puhujan luonteeseen ja uskottavuuteen eli toisin sanoen kyse on puhujan yleisökäsityksestä. Pathos kytkeytyy yleisön mielentilaan tai tunteisiin, jotka voivat vahvistaa tai heikentää argumentin vastaanottoa ja vaikuttavuutta. Näiden kolmen vaikuttamisen keinon päämääränä on kasvattaa pääväitteen uskottavuutta. (Kakkuri-Knuutila 1998, 233).

Hyödynnän tutkimuksessani Jokisen (1999) jaottelua retorisista keinoista, mikä on seuraavanlainen:

- Etäännyttäminen omasta intressistä
- Puhujakategorioilla oikeuttaminen
- Liittoutumisasteen säätely
- Konsensuksella tai asiantuntijapuheella vahvistaminen
- Kategorioiden käyttö
- Yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen
- Metaforien käyttö

- Ääri-ilmaisujen käyttö
- Numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen
- Tosiasiana esittäminen

Käytän tutkimusaineiston analyysiin edellä mainituista Jokisen listaamista keinoista neljää, jotka esittelen tarkemmin seuraavaksi. Neljä keinoa valikoitui lähinnä siksi, että havaitsin niiden toistuvan useasti analysoitavissa julkaisuissa. Aineistolähtöinen valinta tarjosi mielestäni relevantin näkökulman tutkimuskysymysten tarkasteluun. Lisäksi erityisesti ääri-ilmaisujen käytön analysoiminen tuntui jokseenkin loogiselta ja tarpeelliselta, sillä tutkimuksen tematiikka kietoutuu hyvin synkkiin uhkakuviin alati kiihtyvistä ilmastonmuutoksesta, yhteiskuntien vakauden järkkymisestä ja niin elollisen kuin elottoman luonnon olemassaolon hauraudesta. Tämän retorisen keinon käytöllä pyritään maksimoimaan tai minimoimaan kohteen piirteitä sekä oikeuttamaan tai normalisoimaan omaa toimintaa. Niiden avulla voidaan myös osoittaa jokin toiminta säännönmukaisena, mikä luo kuvitelman sen vakavuudesta ja uskottavuudesta. Ääri-ilmaisuja tulee kuitenkin käyttää hallitusti, sillä liiallinen käyttö saattaa luoda kuvitelman liioittelusta, mikä puolestaan heikentää esittäjän uskottavuutta. (Jokinen 2016).

Toisena analyysikeinona tutkimuksessani toimii tosiasiana esittäminen. Tässä retorisessa strategiassa toimijoiden rooli ja vastuu häivytetään taka-alalle, jolloin tietty toimintatapa näyttäytyy ikään kuin itsestäänselvänä, järkevänä ja ainoana mahdollisena vaihtoehtona. Tällöin moraalisisista pohdinnoista tehdään naurettavia ja turhia, jolloin ne on helppo sivuuttaa. Poliittinen puhe on oiva esimerkki tällaisen retoriikan käyttämisestä: ikävistä asioista muodostetaan ”tosiasioita”, jotka esitetään väistämättöminä ja sellaisina, jotka tulee vain hyväksyä. (Jokinen 2016).

Kolmanneksi tutkimusaineistossa esiintyvänä retorisenä keinona analysoin väitteiden vahvistamista konsensuksen tai asiantuntijan lausunnon avulla. Tällaisessa retoriikassa väite vahvistetaan eri tahojen hyväksymänä asiana esimerkiksi suoran sitaatin käyttämisellä: jonkin toisen ääni saadaan tukemaan omaa argumentaatiota – joku muu kokee asian samalla tavalla. Mikäli tämä toinen on arvovaltainen taho, retorisen keinon vaikuttavuus tehostuu merkittävästi. Konsensuksella tai asiantuntijan lausunnon avulla vahvistamisessa käytetään hyödyksi usein me-retoriikkaa, joka luo vaikutelman laajasta

yhteisymmärryksestä väitteen takana. Tämäkin keino on tyypillistä poliittisessa suostuttelevassa kielenkäytössä, jossa “me” esitetään yhtenäisenä joukkona, jolla on yhtenäinen intressi. Samoin kuin tosiasiana esittämisessä, myös tämänkaltaisessa argumentaatiossa piilee riski vaihtoehtoisten äänten tukahduttamiselle: kun väite esitetään yleisesti hyväksyttynä hyveenä ja totuutena, on sen kyseenalaistaminen vaikeaa ja epätoivottua. (Jokinen 2016).

Viimeisenä lähempään tarkasteluun otin retorisen keinon, joka tutkii numeerista ja ei-numeerista määrällistämistä eli kvantifiointia. Kvantifiointi käsittää sekä numeerisen vahvistamisen (kuten lukujen, prosenttien ja taulukoiden käytön) että sanallisesti kuvailevan määrällistämisen laatusanojen avulla (esim. pienempi, marginaalinen, valtava). Laadullisten asioiden numeerisessa kvantifioinnissa on tärkeää huomioida sen suhteellisuus sekä se, että siihen liittyvät käytännöt eivät ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan myös aktiivisesti muovaavat sitä. Numeerinen esitystapa luo kuitenkin usein vaikutelman yksiselitteisestä ja ristiriidattomasta tiedosta, vaikka kyseessä tosiaan on kontekstisidonnainen ja tulkinnanvarainen konstruktio. Kvantifikaatiossa on tärkeää keskittyä aina tiettyyn määrällistämisen keinoon, sillä se voi tehdä argumentaatiosta vakuuttavampaa ja/tai heikentää vastapuolen argumentin uskottavuutta. Oivallinen esimerkki tästä on tarkastelu-ulottuvuuden valinta. Esimerkiksi samaa tilastoa voidaan käyttää tukemaan keskenään ristiriitaisia väitteitä riippuen näkökulman valinnasta. Täten kvantifiointi ei ole ainoastaan esittämässä tietoa, vaan ohjaamassa sen tulkintaa. (Jokinen 2016).

On huomioitava, että retorisessa analyysissä ei ole olennaista pohtia, kuinka tietoista, harkittua tai luonnollista retoristen keinojen käyttö on. Toisaalta on tärkeää ymmärtää, että vakuuttamisen keinot eivät toimi aina samalla tavoin, sillä argumentaatio ei tapahdu tyhjiössä vuorovaikutuksen kohteiden vaihtuessa eri käyttöyhteyksien mukaan. (Jokinen 1999b). Yksityiskohtainen retoristen keinojen analyysi kertoo, miten esitetyt faktat rakentuvat, miten identiteettejä tai subjektipositioita tuotetaan sekä miten erilaisia kategorisointeja muodostetaan, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan. Lisäksi tällaisella analyysillä voidaan selvittää, miten asioita normalisoidaan ja oikeutetaan – tai päinvastoin, miten jotkin asiat saadaan näyttämään epäsuotavilta ja torjuttavilta. Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan Sitran artikkeleissa esiintyviin retoristen keinojen rakentumiseen sekä argumentoinnin tuottamiin merkitysjärjestelmiin.

3.4 Eettiset ratkaisut

Tässä tutkimuksessa on noudatettu hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita, kuten luotettavuutta, rehellisyyttä, arvostusta ja vastuunkantoa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Olen pyrkinyt varmistamaan tutkimuksessa käytettävän aineiston käsittelyn läpinäkyvyyden, tulkintojen perusteltavuuden sekä viittausten asianmukaisuuden. Huomioitavaa kuitenkin on, että koska tutkimukseni aineisto koostuu kaikkien saatavilla olevista julkisista artikkeleista, eettisessä pohdinnassa ei ole ollut tarpeen kiinnittää erityistä huomiota aineiston keruumenetelmiin, tutkimuskohteiden tunnistettavuuteen tai sen yksityisyyden suojaamiseen.

Erytisesti sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavissa tutkimuksissa tutkijan on kuitenkin keskeistä tiedostaa ja tehdä näkyväksi oma positionsa suhteessa tutkimuskohteeseen. Jokinen ym. (2016) jakaa positiot neljään kategoriaan: analyttikko, asianajaja, tulkitsija ja keskustelija. Jokisen mukaan tutkijan positio ei ole stabiili, sillä yksittäinen tutkija voi vaihtaa positiota tutkimuskysymyksen ja -intressien mukaan jopa tutkimuksen aikana. Ei ole siis tarkoituksenmukaista pitäytyä tiukasti yhdessä kategoriassa tai positiossa, vaan painottaa tutkijan prosessuaalista roolia. Tässä tutkimuksessa koin samaistuvani jossain määrin jokaiseen edellä mainittuun positioon, mutta erityisesti tulkitsijan rooli tuntui itselleni luontevimmalta. Tulkitsijalle tyypillistä on vahva nojaaminen aineistoon: analyysi rakentuu tutkijan ja aineiston välisessä vuorovaikutuksessa, jossa tutkija puhuttaa aineistoa valitulla lähestymistavalla (Jokinen ym. 2016). Tässä tutkimuksessa tämä vuorovaikutus ilmenee retoristen keinojen analyysissä, jossa tarkastelen aineistoa paljastaen niissä esiintyviä retorisia vaikutusstrategioita ja tulkitsen niiden merkityksiä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Oman position reflektointia voidaan pitää tärkeänä, kun tutkimuksen kohteena ovat arvopitoiset ja yhteiskunnallisesti latautuneet aiheet. Tiedostin, että omat vakaumukseni tulivat näkyväksi valitessani tutkimuskohteiksni Sitran artikkeleissa esiintyvät retoriset keinot. Niska ym. (2024) muistuttaakin, että esimerkiksi ilmastonmuutoksesta huolestunut konstruktionistinen tutkija saattaa valita tarkastelun kohteiksi ne diskurssit tai argumentit, joilla avulla vastamediat

pyrkivät kiistämään ihmisen vaikutuksen ilmastoon ja suostuttelevat ihmisryhmiä hyväksymään vaihtoehtoteorioita. Näin ollen tutkimusta tehdessäni pyrin olemaan tietoinen omasta asemoitumisestani ja uskomuksistani sekä siitä, että tulkitseen aineistoa tietystä näkökulmasta, joka luonnollisesti vaikutti sen tulkintaan.

Tämän tutkimuksen kontekstissa huomionarvoista on myös tarkasteltavan tematiikan monimuotoisuus. Hyvin laaja teoriatausta vaikeutti aiheen rajaamista ja tulkinnan johdonmukaisuutta. Jälkikäteen arvioiden, aiheen tarkempi rajaaminen esimerkiksi pelkkään ekososiaalisen sivistyksen kontekstiin olisi tuonut tarkempia tutkimustuloksia. Toisaalta ajattelen, että erityisesti toivon näkökulma tässä nimenomaisessa tematiikassa on loogista ja tuo lisäarvoa haasteellisiin kysymyksiin. Ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden taustalla vaikuttavat suuret yhteiskunnalliset ympäristölliset ongelmat vaativat ratkaisuja, jotka edellyttävät aktiivista toimintaa, vastuunottoa ja yhteisöllistä sitoutumista. Tällöin toivon merkitys kasvaa, niin keskeisenä voimavarana, merkityksellisyyden tuojana, toimijuuden säilyttäjänä ja muutoksen mahdollistajana.

3.5 Aineiston keruu

Tutkimusprosessin alkuvaiheessa aloitin kartoittamalla tälle tutkimukselle soveltuvaa aineistoa hakemalla artikkeleita Sitran nettisivuilta. Hyödynsin aineiston etsimisessä sivistykseen, kestävään kehitykseen ja toivon liittyviä hakusanoja, kuten *“ekososiaalinen sivistys”*, *“sivistys”*, *“planetarismi”*, *“kansalaisuus”* ja *“toivo”*. Huomasin kuitenkin nopeasti, että aihepiiriin liittyvät julkaisut ohjasivat vahvasti erään yksittäisen hankkeen julkaisuihin. Sitran vuosina 2020 – 2022 toteuttama hanke Sivistys+ tarjosi useita tutkimukseni aiheeseen hyvin soveltuvia julkaisuja. Tämän vuoksi päädyin rajaamaan aineiston siten, että kaikki valitut julkaisut olivat osa kyseistä hanketta. Rajauksen tavoitteena oli varmistaa aineiston temaattinen yhtenäisyys. Tarkoituksenmukaista ei kuitenkaan ollut analysoida kaikkia hankkeen julkaisuja tutkimuksen rajallisuuden vuoksi. Sivistys+ -hankkeen julkaisut osoittautuivat erityisen relevanteiksi tämän tutkimuksen kannalta, sillä ne käsittelivät

tematiikkaa laaja-alaisesti kooten suuren joukon kirjoittajia ja erilaisia näkökulmia. Myös julkaisujen monimuotoisuus, mm. blogitekstit, puheenvuorot, koosteet ja haastattelut, rikastutti aineiston analyysiä, sillä erilaiset tekstityypit olivat ilmaisutavoiltaan vaihtelevia. Nämä piirteet toivat esille niin asiantuntijoiden kuin kansalaistenkin näkökulmia. Aineistomateriaalien moninaisuus vahvisti aineiston analyttistä potentiaalia ja toi hyvin esiin sivistyskeskustelun moniäänisyyden ja tarpeellisuuden.

Aineiston lopullinen valinta perustui siis sekä sisällölliseen relevanssiin että retoriseen edustavuuteen. Tarkoitukseni ei ollut tuottaa kattavaa analyysiä Sivistys+ -hankkeen koko julkaisutuotannosta, vaan syvälinen analyysi siitä, miten aineisto-otteissa rakennetaan ja merkityksellisestään ekososiaalista sivistystä ja planetaarista kansalaisuutta sekä luodaan tulevaisuuteen suuntautuvaa toivoa.

3.6 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tutkin Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran julkaisemia artikkeleita Sivistys+ -hankkeessa. Analysoin, millaisia retorisia keinoja sekä argumentaatiotapoja teksteissä hyödynnetään. Lisäksi tutkin, miten tutkimuksessa käytettävät käsitteet ekososiaalinen sivistys ja planetaarinen kansalaisuus rakentuvat kielenkäytön kautta sekä miten toivon retoriikka ilmenee aineistossa. Tutkimukseni tavoitteena on retorisen diskurssianalyysin avulla vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia merkitysjärjestelmiä Sivistys+ -hankkeen julkaisut rakentavat ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden näkökulmista?
2. Miten toivon retoriikka ilmenee Sivistys+ -hankkeen julkaisuissa?

4 ANALYYSI SITRAN JULKAISUISTA

4.1 Sitran rooli yhteiskunnallisena vaikuttajana

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra perustettiin vuonna 1967 eduskunnan toimesta tavoitteena luoda edellytyksiä uudistumiseen huomisen Suomelle. Tulevaisuusorientoituneen organisaation tavoitteena on parantaa Suomen kilpailukykyä ja hyvinvointia sekä vastuullisesti että riippumattomasti. Sitran perustavoitteen ohella, se pyrkii vastaamaan ajankohtaisiin megatrendeihin, kuten kestävyyssiirtymään, demokratian haasteisiin tai polarisaation hillitsemiseen. (Sitra n.d.).

Sitra on julkaissut vuodesta 2011 tasaisin väliajoin megatrendilistauksen eli listan ilmiöistä, jotka erityisellä tavalla vaikuttavat nykyiseen ja tulevaisuuden yhteiskuntaan (Kataja 2016). Viimeisimpänä, vuonna 2023 julkaistut megatrendit koskivat viittä teemaa: luontoa, ihmisiä, valtaa, teknologiaa ja taloutta. Tarkemmin ottaen nämä megatrendit käsittelivät luonnon kantokyvyn murenemista, hyvinvoinnin haasteiden kasvamista, demokratian kamppailun kovenemista, digivallan kilpailun kiihtymistä sekä talouden perustan rakoilemista. (Sitra 2023). Tämän tutkimuksen kontekstissa mielenkiinto kohdistuu erityisesti luonnon kantokyvyn heikentymiseen. Sitran julkaisun mukaan tämä heikentyminen tai mureneminen ilmenee mm. siten, että luonnonvaroja ylikulutetaan, ilmasto lämpenee, luonnon monimuotoisuus heikkenee ja jätteiden määrä kasvaa. Lisäksi megatrendijulkaisussa nostetaan esille ihmisen toiminnan vaikutus niin elollisen kuin elottoman luonnon kuormittumiseen, minkä takia on kiireellistä ja välttämätöntä ryhtyä toimenpiteisiin ekologisen jälleenrakennuksen edistämiseksi ja kestävämmän yhteiskunnan puolustamiseksi.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys ohjasi valintaani tutkia Sitran julkaisemia artikkeleita, erityisesti sen laajan kohderyhmän, eli päätöksentekijöiden, tutkijoiden ja kansalaisten, ansiosta. Sitralla on erityinen rooli yhteiskunnallisen tason kehittämisessä mm. tuottaen eduskunnan

päätöksentekoa tukevaa tietoa, ja organisaatio onkin saanut poikkeuksellisen mandaatin haastaa valtaviiran kehitystä sekä uudistaa nykyisiä rakenteita (Halme ym. 2019). Tämä mahdollistaa erinomaisen tutkimusaineiston tälle tutkimukselle. Sitra on myös julkaissut laajasti artikkeleita kestäväan kehitykseen liittyen, mikä on johdonmukaista sen ydintehtävään viitaten. Runtas materiaali tarjosi paljon vaihtoehtoja tutkimusaineistoksi. Lisäksi Sitran julkaisut tarjoavat hyvin konkreettisia ratkaisuja ja uusia toimintamalleja esimerkiksi kestävämmän tulevaisuuden rakentamisessa toivon näkökulmasta. Valitsin tutkimuskohteiseksi sellaisia Sitran julkaisuja, jotka käsittelevät tai sivuavat ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden käsitteitä ja näkökulmia. Erittelen analysoitavat julkaisut neljän aiemmin mainitun retorisen keinon avulla. Lisäksi analysoin miten tutkimukseni käsitteet ekososiaalinen sivistys ja planetaarinen kansalaisuus rakentuvat kielenkäytön kautta sekä miten toivon retoriikka aineistossa ilmenee.

4.2 Analysoitavat aineistot

Tämän tutkimuksen analysoitavat tekstit liittyvät kaikki Sitran Sivistys+ -hankkeeseen, joka toteutettiin aikavälillä 01/2020–06/2022. Sitra asetti Sivistys+-hankkeelle seuraavat kolme tavoitetta, jotka toimivat vaikuttimina myös tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten asettelussa:

1. Sivistysnarratiivin laajentaminen, jotta sillä olisi mahdollistava rooli nykymaailman haasteisiin vastaamisessa
2. Yhteiskunnallisen keskustelun voimistuminen sivistyksestä megatrendien aiheuttamassa yhteiskunnallisessa murroksessa
3. Uudenlaisen sivistystyön vahvistuminen. (Tamminen 2022).

Hankkeen vaikuttavimmat saavutukset liittyivät mm. Sivistyksen ja oppimisen tiedekeskuksen Sopin toiminnan jatkuvuuteen, Ateneumin kokoelmanäyttelyyn vaikuttamiseen, globaalin sivistyksen verkoston kehittämiseen ja sivistysnäkökulman parempaan huomioimiseen Sitran tulevaisuuden vaikuttavuustyössä. Lisäksi hankkeen päätteeksi Suomeen

lanseerattiin Sivistyspäivä ja –viikko, joita on vietetty vuodesta 2023 alkaen Kansainvalistusseuran (Kvs-säätiö) toimesta. (Tamminen 2022). Voidaan siis päätellä, että hanke oli kaiken kaikkiaan merkittävä ja osoitti pyrkimystä planetaarisen vastuullisuuden ja yhteiskunnallisen uudistamisen tietoisuuden levittämiseen. Analysoitava aineisto ei siis vain heijasta tämän tutkimuksen teemojen ydinkysymyksiä vaan konkretisoitui käytännön diskursseissa herättämällä yhteiskunnallista keskustelua.

Sivistys+ -hankkeen nettisivuilla on erityyppisiä tekstejä, kuten julkaisuja, vierailijoiden puheenvuoroja, artikkelisarja, hankkeeseen liittyvien tapahtumien koonteja, blogitekstejä, koosteita ja haastatteluja. Analysoin tässä tutkimuksessa laajasti lähes jokaisen tekstityypin tekstejä, joiden erittelemineen tarkemmin ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tai tämän tutkimuksen kannalta relevanttia. Käytän näistä tekstityypeistä termejä ”aineisto-ote”, ”julkaisu”, ”teksti” ja ”lainaus”. Analysoitavat tekstit on jaoteltu aiemmin tarkemmin esiteltyjen neljän retorisen keinon avulla. On huomioitavaa, että samasta retorista keinoa havainnollistavasta aineisto-otteesta on mahdollista löytää usean eri kategorian piirteitä. Samalla kun, esittelen analysoitavassa aineistossa esiintyvät retoriset keinot, tarkastelen myös merkitysjärjestelmien rakentumista ja toivon retoriikan ilmenemistä tutkimuskysymyksien mukaisesti.

4.2.1 Ääri-ilmaisujen käyttö

Julkaisuissa toistuvat ääri-ilmaisut maapallon tuhoutumisesta ja elämän loppumisesta. Voimakas kielenkäyttö vetoaa ihmisten perustarpeiden turvaamiseen ja elämän jatkumiseen. Näitä ilmaisuja korostivat kuvaukset kiireestä ja ihmisen toiminnan välttämättömyydestä: nyt on toimittava, ennen kuin on liian myöhäistä.

”Ilmastonmuutoksen rinnalla luontokato uhkaa hyvinvoinnin ja olemassaolon edellytyksiä. Ilmastopäästöt on saatava kuriin nopeasti ja siirryttävä vähähiiliseen elämäntapaan, jossa kiertotalous saattaa olla yksi ratkaisu.“ (Heikka, ym. 12.5.2022).

Tässä aineisto-otteessa ilmastonmuutos ja luontokato esitetään eksistentiaalisena uhkana, johon esitetään kuitenkin heti ratkaisuksi siirtyminen vähähiiliseen elämäntapaan ja kiertotalouteen. Retorisesti teksti toimii

tehokkaasti ei ainoastaan informoimalla lukijaansa, vaan myös aktivoimalla hänen tunteitaan ja moraalista vastuutaan.

Seuraava sitaatti on erinomainen esimerkki ekososiaaliseen sivistykseen liitetystä kohtuullisuuden arvosta tai lähinnä sen unohtamisesta. Teksti kytkee ekologiset kriisit sosiaalisiin ja poliittisiin konflikteihin eli luo kuvauksen eskalaatioista, mikä vahvistaa argumentin pakottavuutta. Samalla sitaatti vaatii radikaalia uudelleenarviointia nykyisistä toimintamalleista, mikä viittaa systeemisen muutoksen tarpeeseen.

“Transformatiivisilla muutoksilla on kiire. Ilmasto ja ihmiset hädän ja sodan keskellä eivät odota. Yhteiskuntien ongelmia ei voi ratkaista samoilla keinoilla, jotka synnyttivät nuo ongelmat.” (Heikka, ym. 12.5.2022).

Yllä esitetyt tekstit luovat kuvaa vakavasta ja laajasta haasteesta, jonka ratkaisemiseksi tarvitaan jokaista. Sitaateissa käytetään vahvoja, absoluuttisia ja dramaattisia ilmauksia, joilla myös vedotaan lukijan tunteisiin. Lisäksi teksteissä korostuvat ilmaisut aikapaineesta, joka on tyypillistä ääri-ilmaisujen käytön retoriikalle.

Samaa retorista linjaa eksistentiaalisesta uhasta ja aikapaineesta jatkaa seuraava teksti, jossa haastetaan vallitseva talouslogiikka. Eskalaation retoriikka laajentaa uhkakuvan mittakaavaa ja vahvistaa näin tehokkaasti argumentin pakottavuutta.

“Ekologiset ja sosiaaliset ongelmat kertovat siitä, että emme ole aina toimineet kovin sivistyneesti. Jatkuvaan materiaaliseen kasvuun pyrkiminen uhkaa planeetan elämää.” (Hautamäki 22.6.2022).

Tämä Hautamäen ajatus materiaaliseen kasvuun keskittymisen riskeistä on yhteneväinen Salosen ja Bardyn (2025) luoman ekososiaaliseen sivistykseen liitetyn kolmijaon kanssa, jolla he haastavat markkinaehtoisin sivistyskäsityksen. Tekstissä nykyinen talouslogiikka asetetaan vastakkain sivistyksen ihanteiden kanssa, mikä rakentaa normatiivista kehystä. Myös seuraava sitaatti mukailee ekososiaaliseen sivistykseen liitettyä ajatusta siitä, että nykyinen sivistyskäsitys tulisi päivittää nykyaikaan.

“Jos taas ihmiskunta – tai ainakin nykyinen sivilisaatio – romahtaa ilmastonmuutoksen ja biodiversiteetin hupenemisen seurauksena, tämän voi katsoa johtuvan siitä, ettei yhteiskunta muutu oikealla tavalla eikä yhteiskuntaa kantava sivistys ”ekologisoidu”.” (Haverinen ym. 9.12.2021).

Nämä edellä esitellyt aineisto-otteet heijastavat argumentaatiota, jonka tavoitteena on saavuttaa universaalin yleisön hyväksyntä. Universaalin yleisön hyväksynnän saavuttaminen on Perelmanin korkein yksimielisyyden hyväksynnän aste. Tämä on varsin tehokas strategia, sillä se vetoaa yleisesti jaettuihin arvoihin, elämän säilyttämiseen ja hyvinvointiin, joita universaali yleisö ei voi kiistää. (Perelman & Olbrechts-Tybeka 1969, s. 31-35). Tällainen arvoihin perustuva lähestymistapa ylittää historialliset ja paikalliset rajat sekä vetoaa oikeutettuun ja rationaaliseen konsensukseen.

Ääri-ilmaisuiden käyttäminen toimii myös kausaalisuhteisena argumentaationa, joka osoittaa tietyn tapahtuman vaikutuksen: koska emme ole toimineet sivistyneesti, on syntynyt ekologisia ja sosiaalisia ongelmia. Tällainen konkreettisten seurausten osoittamisen retoriikka on erityisen tehokasta tilanteissa, joissa tarkoituksena on osoittaa toiminnan välttämättömyys. Lisäksi aineisto-otteissa hyödynnetään dissosiativista tekniikkaa, jossa käsitteitä erotellaan ja järjestään uudelleen, jotta voidaan ratkaista ristiriitoja ja luoda uusia käsityksiä todellisuudesta. Näin mahdollistetaan ajatusjärjestelmän rakenteiden muuttaminen. Ääri-ilmaisujen käyttämisen retoriikka tukee tätä tekniikkaa, sillä se tekee erot näkyväksi ja liittää ne syy-seuraussuhteisiin. (Perelman & Olbrechts-Tybeka 1969). Eronteko voidaan konkretisoida esimerkiksi ekososiaalisen ja perinteisen sivistyksen välillä. Perinteiseen sivistyskäsitykseen voidaan liittää ihanteet tiedollisesta ja kulttuurisesta pääomasta, kun taas ekososiaalinen sivistys painottaa kestäväää elämäntapaa ja vastuunkantoa yhteisistä asioista. Dissosiativisen tekniikan avulla käsitteet erotetaan toisistaan ja järjestetään uudelleen siten, että sivistys ei enää tarkoita vain tiedon omaksumista, vaan kykyä toimia sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväillä tavoilla. Esimerkiksi ilmaisu sivistyksestä, joka ei ekologisoidu, johtaa kriisiin (Haverinen 2021), tekee eron ilmeiseksi ja osoittaa selkeän syy-seuraussuhteen. Tällainen retoriikka ei ainoastaan informoi lukijaa, vaan myös normatiivisesti ohjaa häntä hyväksymään tietyn toimintalinjan välttämättömyyden.

4.2.2 Asiantuntijapuheella ja konsensuksella vahvistaminen

Seuraava aineisto-ote ilmentää hyvin kirjoittajan oman näkemyksen vahvistamista auktoriteetin avulla viitaten Ukrainan presidentin

virkaanastujaispuheeseen, jota voidaan pitää itsessään merkittävänä tapahtumana ja Zelenskyitä arvovaltaisena henkilönä. Presidentin asema tuo kirjoittajan viestiin lisää painoarvoa, kun hän konkretisoi omaa näkökulmaansa.

“Ihanteet ovat myös tavoitteita, joita kohti olisi pyrittävä. Tämä tuo arvo- ja ihannekeskusteluun vahvasti mukaan myös tulevaisuuden. Sivistystä voi ajatella ylisukupolvisena vastuuna. Ukrainan presidentti Volodymyr Zelenskyi puolestaan sanoi pitkälti saman asian vuonna 2019 virkaanastujaispuheessaan: “En halua kuvaani teidän toimistoihinne: presidentti ei ole ikoni, idoli tai muotokuva. Sen sijaan ripustakaa lastenne valokuvia, ja katsokaa niitä joka kerta tehdessänne päätöksiä.” (Lahti 18.3.2022).

Tämä asiantuntijapuhe rakentaa yleistä konsensusta: presidentin kehoitus lasten huomioimisesta päätöksenteon yhteydessä on voimakas moraalinen viesti, jolla vedotaan vastuuseen huolehtia tulevista sukupolvista. Kyseinen ajatus resonoi universaalisti ja laajasti, jolloin se luo perustaa yhteiselle ymmärrykselle ja hyväksynnälle. Ekososiaaliseen sivistykseen liittyy perustavanlaatuisesti arvo vastuullisuudesta, joka konkretisoituu eettisen huolenpidon kautta (Salonen & Bardy 2015). Kun tällainen arvo esitetään arvostetun johtajan kautta, tuo se asialle lisää painoarvoa ja uskottavuutta. Myös seuraavassa lainauksessa hyödynnetään auktoriteetteja vakuuttamisen keinona, mikä luo argumenttiin filosofista ja historiallista painoarvoa:.

”Jo Immanuel Kant ja J.V. Snellman liittivät sivistykseen ajatuksen siitä, että ajatellaan itsenäisesti ja otetaan kantaa oman ajan polttaviin kysymyksiin. Sivistys ei ole vain sitä, että osaa luetella Mozartin sinfoniat, vaan siihen liittyy moraalinen toimijuus.” (Hjelt 2022, Tammisen 2022 mukaan).

Nämä yllä esitellyt sitaatit mukailevat asiantuntijapuheella vahvistamista Perelmanin argumentaatioteorian näkökulmasta, erityisesti argumentum ad auctoritatem –periaatteen kautta. Tämän periaatteen ydin on siinä, että argumentin vakuuttavuus pohjautuu arvostettujen auktoriteettien näkemyksiin. Tämä mahdollistaa sen, että omien uskomusten irrationaalisuus voidaan peittää, sillä huomio siirretään yksilön subjektiivisistä mielipiteistä kohti historiallisesti ja kulttuurisesti tunnustettuja legitiimejä auktoriteetteja. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 305-310). Yllä esitelty Hjeltin teksti luo vaikutelman historiallisesta jatkuvuudesta: nykyinen sivistyskäsitys ei ole sattumanvarainen, vaan perustuu pitkään perinteeseen eli antaa tulkinnalle legitimitettä, jolloin väitettä on

vaikeampi kumota. Näin argumentti saavuttaa yleisön hyväksynnän (adhésion), joka on argumentaation keskeinen tavoite (Perelman 1996).

Seuraava aineisto-ote rakentaa kokonaisuuden, jossa asiantuntijatieto, yhteinen ymmärrys ja tulevaisuuteen suuntautunut toimijuus kietoutuvat yhteen. Ilmaus "lähes kaikki yhteiskunnallista ennakointia harjoittavat tutkijat ja organisaatiot" luo vaikutelman siitä, että asiantutkijoiden keskuudessa vallitsee laaja yhteisymmärrys ja häivyttää tehokkaasti mahdolliset erimielisyydet. Tällöin lukijan huomio siirtyy väitteen kyseenalaistamisesta ratkaisujen etsimiseen. Ilmaus "jotta ekologinen kestävyyskriisi saadaan hoidettua" sisältää eksplisiittisen elementin toivosta: uhka on mahdollista torjua edellyttäen kuitenkin kiireellistä toimintaa.

"Yhteiskunnallisen muutoksen (transformaation) tarve on ilmeinen. Tästä tarpeesta puhuvat nykyään lähes kaikki yhteiskunnallista ennakointia harjoittavat tutkijat ja organisaatiot, mukaan lukien Sitra. Tarpeeseen on monta syytä – moninaiset viheliäiset ongelmat – mutta uusimmassa Sitran megatrendipäivityksessä korostetaan, että keskeisin tulevaisuuteemme vaikuttava tekijä on ekologisen jälleenrakennuksen kiireellisyys. Meillä on kiire muuttaa koko kulttuuriamme ja toimintatapojamme, jotta ekologinen kestävyyskriisi saadaan hoidettua." (Lahti & Mero 13.2.2020).

Aineistosta nousi esille myös selkeästi me-retoriikan käyttö, jonka avulla luotiin mielikuvia suuremman ryhmän yhteisöllisyydestä, osallisuudesta ja vastuusta. Me-retoriikka kutsuu ja aktivoi yksilöitä toimimaan yhteisen hyvän puolesta. Tällainen retoriikka madaltaa yksittäisen ihmisen kynnystä osallistua haluttuun toimeen, sillä yhteisöllisyydellä luodaan kuvaa siitä, ettei yksilö ole yksin vastuussa vaan on osa laajempaa yhteisöä. Samalla yksilölle viestitään, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa ryhtymällä toimeen. Tämä mukailee Webbin näkökulmia päättäväisestä ja utooppisesta toivosta. Päättäväisessä toivossa korostuu yksilön rooli aktiivisena toimijana ja utooppisessa toivossa puolestaan yhteisöllisyyden rooli yhteiskunnallisen muutoksen mahdollistajana (Webb 2007, Pihkalan 2019 mukaan). Seuraavat lainaukset ovat erinomaisia esimerkkejä me-retoriikasta.

"Muutostilaan astuminen ja muutoskykyjen kehittäminen yhdessä tarkoittaa vapautta tarkastella koko systeemiä uudesta perspektiivistä. Kun otamme tämän loikan yhdessä, ketään unohtamatta, kestävä hyvinvointi on ulottuvillamme." (Heikka ym. 12.5.2022).

“Sitran Sivistys+-projektissa on todettu, että sivistys on perinteisesti nähty ihmiskeskeisesti, ja ihmisten kulttuuri, mukaan lukien talous, on erotettu luonnosta. Tämä on osaltaan johtanut tilanteeseen, jossa ihmisten toiminta on niin vaikuttavaa, että se merkittävästi muuttaa maapallon pintaa, ilmakehää, valtameriä ja ravinnekiertoja. Jotta voimme turvata elinmahdollisuutemme, meidän on syytä päivittää sivistyskäsitteitä ja lisätä ihmisten hyvinvoinnin rinnalle ei-inhimillisen luonnon hyvinvointi.” (Hautamäki 22.1.2021).

“Tulevaisuus, menneisyys ja sivistys ovat kaikki suuria asioita, ehkä liian suuria yhdelle ihmiselle. Mutta yhdessä niistä saattaa saada kiinni. Kun voi muiden ihmisten seurassa ajatella ääneen, pohdiskella, esittää kysymyksiä. Miten estäisimme sodat? Mitä voimme tehdä luontokadon pysäyttämiseksi? Mitä on sivistys? Mikä on meidän paikkamme maailmassa? Mikä tekee meidät onnellisiksi?” (Tamminen 13.6.2022).

Näissä esimerkeissä korostuvat yhteinen matka, päämäärä ja tulevaisuus. Samalla nämä aineisto-otteet ovat oivia esimerkkejä siitä, miten yleistä konsensusta rakennetaan. Esimerkiksi Hautamäen (22.1.2021) tekstissä “me” -käsite laajenee koskettamaan ihmiskunnasta koko luontoon. Tämä retorinen laajennus rakentaa moraalista konsensusta ulottamalla vastuu yksilöistä ja kansakunnista koko biosfääriä. Puolestaan Tamminsen (13.6.2022) asettelemat retoriset kysymykset nostavat esille universaalisti jaetut huolet sotien syttymisestä, luonnon monimuotoisuuden tuhoutumisesta ja ihmisten onnellisuuden tavoittelusta, jotka kaikki vahvistat konsensusta yhteisistä arvoista ja päämääristä.

Seuraavassa aineisto-otteesta voidaan huomata konsensusväite ja sen luoma retorinen tasapaino.

“Globaalin sivistyksen voi ajatella olevan lähellä esimerkiksi ekososiaalista sivistystä, globaalia kansalaisuutta ja niin kutsuttua sydämen sivistystä. Yhdistämällä sanat ”sivistys” ja ”globaali” päästiin lähelle jotakin, mikä yhteiskunnassamme käytävässä keskustelussa tuntuu välillä unohtuvan. Nimittäin asioiden tarkastelu kokonaisvaltaisesti ja maailmanlaajuisesta perspektiivistä. Sekä sen tosiasian tunnustaminen, että olemme myös itse osa systeemiä, joka lisää eriarvoisuutta ja pitää yllä kestämatöntä kehitystä – ja samalla kun olemme osa ongelmaa, olemme myös osa sen ratkaisua.” (Kivimäki-Pelluz, 13.6.2022).

Konsensusväite siitä, että ihmiset ovat osa ongelmaa ja samalla myös sen ratkaisua, on vaikea kiistää ja helppo hyväksyä, joka luo retorisen tasapainon. Yksilöiden virheiden esille tuomisen sijaan korostetaan osallisuutta, mikä luo tilaa yhteiselle vastuulle ja kollektiiviselle toimijuudelle. Tällainen retoriikka rakentaa varsin onnistuneesti toivoa ja yhteisymmärrystä, ja toisaalta koska tekstin viesti

ei ole syyllistävä vaan kannustava, saattaa se lisätä lukijan motivaatiota osallistua itse mukaan muutokseen.

4.2.3 Tosiasiana esittäminen

Väitteiden esittäminen vakuuttavasti tosiasioina rakentaa vahvoja merkitysjärjestelmiä ekososiaaliseen sivistykseen ja planetaariseen kansalaisuuteen liitetyistä toiminnan arvoista ja vastuista. Seuraavissa sitaateissa väitteet esitetään vakuuttavasti faktoina, mikä vaikuttaa lukijan käsityksiin siitä, mikä on totta ja välttämätöntä.

“Hän sanoi, että ihminen ei voi olla sivistynyt, jos ei kykene kestävään vuorovaikutukseen toisten ihmisten ja muun elämän kanssa.” (Hautamäki 22.6.2022).

“Edistysusko on joutunut koetukselle ilmasto- ja ekokriisin vuoksi. Nykyinen elämäntapa ei voi jatkua. Monet kokevat omassa elämässään epämääräistä tyhjyyttä ja tyytymättömyyttä: elämä ei anna ihan sitä, mitä se voisi tarjota. Monet aikaisemmin tavoittelemisen arvoiksi koetut asiat ymmärretään nyt kestäättömiksi.” (Hautamäki 15.2.2022).

Edellä mainitut aineisto-otteet eivät ainoastaan pidä sivistystä yksilön kulttuurisena pääomana, vaan siitä tehdään planetaarinen velvollisuus. Myös ilmaisu nykyisten elämäntavan kestäättömyydestä luo vaikutelmaa siitä, että muutos ei ole valinta vaan fakta, johon on sopeuduttava. Samalla viittaus monien kokemaan tyhjyyteen ja tyytymättömyyteen lisää väitteen psykologista uskottavuutta ja emotionaalista painoarvoa.

Planetaarisen kansalaisuuden ideaa tuodaan esille myös hyvin seuraavassa esimerkissä.

“Tarvitsemme laaja-alaista ymmärrystä maailmasta. Suomessakin on irtauduttava Eurooppa-keskeisistä ajattelumalleista. On ymmärrettävä, että demokratia on historiallisesti kapea käsite. Suuri osa maailman ihmisistä ei ole koskaan elänyt demokratiassa. Tulevaisuuden demokratian rakentamiseksi tarvitaan globaalia näkökulmaa.” (Hautamäki, 14.4.2022).

Tässä aineisto-otteessa näkökulma siirtyy Eurooppa-keskeisestä ajattelumallista globaaliin, planetaariseen näkökulmaan. Demokratian käsitettä kuvaillaan historiallisesti rajallisena ilmiönä, jonka uudistaminen vaatii laajaa osaamista eri puolilta maailmaa. Tämä haastaa vallitsevia näkemyksiä yksilö- ja

ihmiskeskeisyydestä sekä länsimaisuudesta ja kannustaa ihmisiä toimimaan aiempaa paremmilla, globaalisti vastuullisilla, tavoilla.

Toivon retoriikka näyttäytyy erityisesti seuraavassa sitaatissa:

“Organisaatioihin tarvitaan lisää pyöreän pöydän keskusteluja, dialogisia tiloja ja syklisiä tarkasteluja. On uskallettava muuttaa ajattelua ja toimintaa ilman varmuutta siitä, että valinnat ovat oikeita. Systeemisten ongelmien edessä ei saa lamaantua, vaan on kyettävä toimimaan ja kehittämään jatkuvasti uusia muutoskykyjä.” (Heikka ym. 12.5.2022).

Heikan (12.5.2022) toteamus siitä, että “on uskallettava muuttaa ajattelua ja toimintaa ilman varmuutta siitä, että valinnat ovat oikeita”, tuo esille epävarmuuden hyväksymisen muutoksen keskellä. Huomioitavaa kuitenkin on se, että tämä epävarmuus ei ole lamaannuttavaa, vaan päinvastoin, toivo perustuu epävarmuuden keskellä säilyvään toimintakykyyn. Heikka esittää toivon muutoskykynä nähdä erilaisia näkökulmia ja kehittää uusia toimintamalleja, mikä on linjassa myös Learin näkemyksen kanssa radikaalista toivosta: toivo säilyy epävarmuuden keskellä siitä huolimatta, että lopputulos olisi epäselvä (Lear 2008, Pihkalan 2019 mukaan). Myös seuraava aineisto-ote kuvaa hyvin toivon voimaa.

“Ajatus sivistyksestä yhteiskunnallisen transformaation edellytyksenä on vain vahvistunut projektin aikana. Sivistys on ylisukupolvista vastuuta. Se on muutosvoima, joka vie meitä kohti toivottuja, parempia tulevaisuuksia.” (Hautamäki 22.6.2022).

Aiemmin esittelemäni Hautamäen (15.2.2022) kuvaus koetusta tyhjyyden tunteesta ja tyytymättömyydestä elämään ja aiemmin tavoittelemisen arvoiksi koettujen asioiden kestävämmästä kytkeytyvästi toivon retoriikkaan. Kokemuksellinen ulottuvuus tuo esiin prosessin asioiden uudelleen arvottamisesta. Aiemmin tärkeinä pidettyjen arvojen menetettyä painoarvonsa, voi yksilö tai kansakunta rakentaa uusia, aiempaa kestävämpiä arvoja. Tämä luo tilaa uudelle merkityksellisyydelle. Toivo auttaa meitä hahmottamaan mitä pidämme arvokkaana sekä sen, mitä emme ole valmiita menettämään (Sitra 2023).

“Kestävä elämä näyttäytyy yhä enemmän välttämättömyytenä. Kysymys ei ole enää mielipiteestä” (Hjelt 2022, Tammisen 2022 mukaan).

Yllä olevaa ja muita tässä kappaleessa esitettyjä aineisto-otteita yhdistää tietynlainen ehdottomuus sekä luotu mielikuva niiden yleispätevyydestä. Esimerkiksi toimintaohjeet, kuten “On uskallettava...”, “ei saa lamaantua vaan on kyettävä...” tai “on irtauduttava...” esitetään itsestäänselvyyksinä. Tämänkaltaiset ilmaisut luovat mielikuvaa siitä, että vaihtoehtoiset näkemykset tai skenaariot eivät ole mahdollisia. Tällaisten tekstien retoriikka voi vedota lukijaan erityisen voimakkaasti, jos hän on tietoinen vallitsevasta ekokriisistä ja kokee jonkinlaista huolta aiheesta.

4.2.4 Numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen

Aineistossa korostui numeerinen määrällistäminen vakuuttamisen keinona. Luvut, prosentit ja osuudet tukevat tekstien uskottavuutta, jota seuraavat tekstit osoittavat.

“79 prosenttia kertoi olevansa jossain määrin huolissaan luonnon tilasta maailmassa ja 58 prosenttia luonnon tilasta Suomessa. 62 prosenttia ilmoitti olevansa valmis muuttamaan kulutus- ja elämäntapojaan luontokadon pysäyttämiseksi. 12 prosenttia ei olisi valmis muutoksiin.” (Hautamäki 20.12.2021).

“Sitran koulutukseen osallistuneet alumnit ovat edistäneet systeemistä muutosta virkavuosissa yhteensä yli 1 000 vuotta. Heillä luulisi olevan näkemystä siitä, mitä muutoksesta ja yhteiskunnallisista muutoksesta pitäisi ymmärtää, jotta muutos olisi mahdollinen.” (Heikka ym. 12.5.2022).

Täsmälliset prosenttiluvut ja numerot vahvistavat vaikutelmaa objektiivisuudesta ja tukevat väitteiden konkreettisuutta. Näissä esimerkeissä esitetyt prosenttiluvut luovat vaikutelmaa laajasta ja jaetusta huolesta sekä vahvistavat moraalista painetta lukijaa kohtaan. Heikan ym. (12.5.2022) teksti vakuuttaa erityisesti lukijan uskoa Sitran alumnien ammattitaitoon.

“Nykyinen globaaliin hyödykkeiden vaihtoon perustuva talous nojaa luonnonvarojen ylikulutukseen. On arvioitu, että esimerkiksi materiaalien prosessoinnista tulee noin puolet hiilidioksidipäästöistä, ja luonnonvarojen käyttö aiheuttaa luontokadosta jopa 90 prosenttia. Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi on tärkeää paitsi vähentää luonnonvarojen käyttöä myös pitää luonnosta otetut resurssit käytössä mahdollisimman

pitkään. Siirtyminen kokonaisvaltaisesti ekologisen jälleenrakennuksen aikaan vaatii tällaisten talouden eri muotojen luontovaikutusten näkyväksi tekemistä ja vallitsevien ajattelumallien kriittistä tarkastelua.” (Haverinen ym. 9.12.2021).

Epämääräisten määräsanojen, kuten “valtavan iso”, “monimutkainen”, “valtaosa suomalaisista” tai “useimmat muutkin”, käyttäminen korostavat asian laajuutta ja yleisyyttä. Vaikka täsmälliset ja absoluuttiset prosentit ja numerot vakuuttavat helposti, ei-numeerinen määrällistäminen on myös tehokasta. Aineisto-otteissa esiintyvät väitteet eivät ole sidottuja yksittäisiin numeroihin, mikä jättää lukijalle tulkinnanvaraa. Tällöin lukijan saattaa olla helpompi uskoa ja samaistua niihin sekä hyväksyä ne osaksi omia uskomuksia, mitä seuraava aineisto-ote varsin hyvin ilmentää.

“Nämä luontosivistykseen liittyvät ihanteet juontuvat yhä osin muutaman sukupolven takaa ajasta, jolloin valtaosa suomalaisista eli maaseutuympäristössä ja hankki toimeentulonsa alkutuotannosta, jatkuvassa vuorovaikutuksessa luonnonilmiöiden ja ekosysteemien kanssa eläen. Tänä päivänä suuri osa suomalaisista elää kuitenkin urbaanissa ympäristössä. On siis syytä pohtia, kuinka vahvana tämä sivistysihanteen osa nykyään toteutuu, vai onko se enemmän tapakulttuurista ja sidoksissa vain tiettyihin tilanteisiin.” (Haverinen ym. 9.12.2021).

Seuraava aineisto-ote on varsin selkeä esimerkki toivon retoriikasta. Vaikka tuhon toteutuminen nähdään väistämättömänä, toivo rakennetaan ihmisen kyvystä muuttua ja kehittyä. Tekstissä hyveiden harjoittaminen ja paremmaksi ihmiseksi muuttuminen esitetään keinoina selviytyä tuhosta. Tekstissä esitetty toivo antaa lukijalle kannusteen toimia, sillä selviytyminen riippuu meistä itsestämme. Aiemmin esittelemäni Pihkalan (2019) näkökulma on myös linjassa tämän aineisto-otteen toivon retoriikan kanssa: useat tutkimukset osoittavat, että usko selviytymiseen ja kyky nähdä tulevaisuudessa mahdollisuuksia on keskeinen tekijä yksilön hyvinvoinnin kannalta. Toivo auttaa ihmisiä vaalimaan elämän merkityksellisyyttä silloinkin, kun olosuhteet ovat haastavat tai uhkaavat.

“Kuten useimmat muutkin, hän näkee tilanteen lähtökohtaisesti uhkaavana, sillä näemme tuhon horisontissa emmekä voi sen toteutumiselle oikein mitään. Lisäksi syy tulevaan tuhoon on ihmisessä. Ihmiselämä kuitenkin jatkuu ja selviää läpi ilmastokriisin, kunhan tulemme paremmiksi ihmisinä ja harjoitamme asiaankuuluvia hyveitä.” (Haverinen ym. 9.12.2021).

Puolestaan seuraavassa aineisto-otteessa toivo rakentuu ratkaisukeskeisyyden ja yhteistyön kautta. Kirjoittaja tunnustaa ongelmien laajuuden ja

monimutkaisuuden realistisesti ja luo täten myös toivolle uskottavan pohjan: ongelmat ovat kyllä todellisia, mutta eivät mahdottomia ratkaista. Toivoa ei esitetä idealistisena optimisminä.

“Olemme valtavan isojen ja monimutkaisten ongelmien äärellä, kun pohdimme vaikkapa fossiilisten polttoaineiden käytön erittäin merkittävää vähentämistä tai lihaperäisen ravinnon korvaamista kasvisperäisellä ruualla. Koska ongelmat ovat aidosti monitieteisiä, täytyy kestävä elämän omaksumisen pohjautua laajaan tieteiden väliseen yhteistyöhön.” (Haverinen ym. 9.12.2021).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

5.1 Tutkimuksen päätelmät ja yhteenveto

Ekososiaalinen sivistys ja planetaarinen kansalaisuus käsitteinä haastavat perinteisiä sivistys- ja kansalaisuusihanteita korostamalla ekologista kestävyyttä, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja globaalia vastuuta. Näiden käsitteiden rakentumisen tarkastelu tulevaisuustalo Sitran sivistys+ -hankkeen julkaisuissa on keskeistä, sillä julkaisut ovat kytköksissä poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun etenemiseen ja käsitteiden institutionalisoitumiseen ohjaten esimerkiksi koulutuspolitiikkaa. Samalla olennaista on tarkastella, miten käsitteiden rinnalla esiintyvä toivon retoriikka ilmenee, sillä toivo ei ainoastaan lievennä uhkakuvia ja aktivoi kansalaisten toimijuutta, vaan se toimii myös yhteiskunnallisena voimavarana vahvistamalla demokratiaa ja kestävän tulevaisuuden rakentamista ja luomalla horisontin paremmasta tulevaisuudesta.

Tässä tutkimuksessa tutkin millaisia merkitysjärjestelmiä Sitran toteuttaman hankkeen Sivistys+ julkaisut rakentavat ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden näkökulmista sekä sitä, miten toivon retoriikka ilmenee hankkeen julkaisuissa. Tutkimuskysymyksiäni ovat: 1) Millaisia merkitysjärjestelmiä Sivistys+ -hankkeen julkaisut rakentavat ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden näkökulmista? ja 2) Miten toivon retoriikka ilmenee Sivistys+ -hankkeen julkaisuissa? Seuraavaksi esittelen, millaisia vastauksia sain analysoitavasta aineistosta tutkimuskysymyksiini.

Aineisto-otteista on mahdollista huomata vahva planetaarisen kansalaisuuden diskurssi, jota kehystää eksistentiaaliset uhat, kuten ilmastonmuutos ja luontokato. Ilmaisut tulevasta tuhosta ja elämän loppumisesta rakentavat narratiivia universaalista kriisistä, jossa ihmisten vastuu laajenee globaalisti ja ylisukupolisesti. Tämä narratiivi siirtää ekologisen kriisin pois paikallisista ja alueellisista konteksteista kohti planetaarisesti jaettua ja kaikkia

koskettavaa haastetta. Myös asiantuntijapuhe ja käsitteellinen tarkkuus tukevat tekstien uskottavuutta. Ilmaisut globaalista kansalaisuudesta tai sydämen sivistyksestä tukevat vaikutelmaa laajasti jaetusta arvopohjasta. Asiantuntijapuhe vetoaa lukijaa eettiseen velvoitteeseen huolehtia elollisesta ja elottomasta luonnosta.

Aineisto-otteista voidaan havaita retorisen kehotuksen kollektiiviseen toimijuuteen muuttuvan moraaliseksi velvoitteeksi. Ilmaisut, kuten “Kestävä elämä näyttäytyy välttämättömyytenä” ja “Nykyinen elämäntapa ei voi jatkua” esittävät planetaarisen vastuun kiistämättömänä velvoitteena. Tämänkaltainen asian esittäminen siirtää keskustelun pois mielipiteistä kohti universaalia totuutta, jossa ekologinen kriisi nähdään globaalina, kaikkia koskettavana haasteena. Kansalaisuuden käsitteen laajentaminen kansallisvaltioiden rajojen sisältä planetaariselle tasolle vahvistaa konsensusta normatiivisesta kehiksestä. Tätä tukevat aineisto-otteissa esiintyvät prosenttiluvut ja ilmaisut kuten “valtaosa” tai “laaja-alaista ymmärrystä maailmasta”, jotka heikentävät ajatusta käsitteen marginaalisuudesta. Näin planetaarinen kansalaisuus saadaan esitettyä rationaalisenä ja laajasti ymmärrettynä ratkaisuna.

Ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta analysoitavat tekstit haastavat normit markkinaehtoisesta sivistyskäsitteestä ja jatkuvasta materiaalisesta kasvusta. Sivistystä ei esitetä vain kulttuurisena ja taloudellisena pääomana, vaan eettisenä velvoitteena huolehtia elollisesta ja elottomasta luonnosta. Vallalla oleva talouslogiikka asetetaan vastakkain sivistyksen ihanteiden kanssa, mikä luo normatiivisen merkitysjärjestelmän sivistyksestä. Tässä uudenaikaisessa arvokehikossa sivistys nähdään ekologisesti kestävästä ja sosiaalisesti vastuullisena käsitteenä.

Aineistosta voidaan tunnistaa merkitysjärjestelmä ekologisesta ensisijaisuudesta, jossa elinkelpoisuuden turvaaminen asetetaan perustaksi sivistykselle. Tämä ihmiskeskeisyyden haastava arvopohja ohjaa kaikkia tulevia ratkaisuja. Tekstit korostavat ihmiskeskeisyyden sijaan ihmistenvälisyyttä, solidaarisuutta, yhteisöllisyyttä ja keskinäistä empatiaa. Aineistossa erityisesti me-retoriikka luo kuvaa globaalin vastuun ja kollektiivisen toimijuuden välttämättömyydestä. Myös aineistossa esiintyvät kohtuullisuuteen ja vastuullisuuteen liittyvät ilmaisut haastavat nykyisen kulutuskeskeiset toimintamallit ja korostavat eettistä huolenpitoa esimerkiksi luonnonvarojen

kestävän käytön kautta. Toisaalta teksteissä sivistys esitetään transformatiivisena muutosvoimana, joka mahdollistaa systeemisen muutoksen ja on ratkaisuna viheliäisiin ongelmiin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että nämä neljä retorista keinoa, ääri-ilmaisut, tosiasiassa esittäminen, asiantuntijapuhe ja määrällistäminen, eivät ainoastaan informoi lukijaansa, vaan rakentavat hänelle moraalisen pakon ja kollektiivisen vastuun toimia ja tehdä asian eteen jotakin. Aineisto-otteissa esiintyvien retoristen keinojen käyttö voidaan nähdä tukevan vahvasti Perelmanin ja Olbrechts-Tytxan (1969) argumentaatioteorian näkökulmaa esisopimuksesta, jonka mukaan vakuuttavuus rakentuu yleisön hyväksynnän ja arvojen varaan. Retoriset keinot eivät toimi irrallaan, vaan päinvastoin muodostavat toisiaan tukevan synergisen kokonaisuuden. Ne rakentavat merkitysjärjestelmiä, joissa planetaarinen kansalaisuus ja ekososiaalinen sivistys esitetään välttämättöminä.

Pohdittaessa vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni liittyen toivon retoriikkaan, havaitsin aineisto-otteista sen, että toivon retoriikkaa käytettiin harvoin eksplisiittisesti. Toivon näköala rakennettiin tekstin sisälle ikään kuin sanojen väliin. Implisiittisyys ilmenee erityisesti ratkaisukeskeisissä ilmaisuissa ja kollektiivisen toimijuuden korostamisessa. Tämä ratkaisukeskeisyys onkin aineisto-otteiden vahvin toivon välittäjä. Vaikka teksteissä esiintyvä eksistentiaalinen uhka ja tuleva tuho luovat hyvin synkkää kuvaa, tarjoavat ne samalla myös välittömiä ratkaisuja. Ilman näiden mahdollisuuksien tarjoamista ja vastavoiman esittelyä, voisi tällainen uhkakuvien esittelyn retoriikka olla lamaannuttavaa ja jopa pelottavaa. Kriisien ja ratkaisujen välille luotu yhteys sitookin toivon konkreettisiin tekoihin, ei abstraktiin optimismiin. Tarjoamalla ratkaisujen horisontin kriisin keskellä, luo se toivolle kognitiivisen tason. Tämä taso on linjassa myös aiemmin esittelemäni Snyderin toivoteorian kanssa. Lisäksi aineisto-otteissa esiin tullut utooppisen toivon rooli yhteisöllisen muutoksen mahdollistaja mukailee Freiren (1999) sekä Webbin (2007) näkemyksiä kasvatuksen utooppisesta ulottuvuudesta.

Analysoitavasta aineistosta voidaan tunnistaa myös kaksi muuta toivon retoriikan tasoa: normatiivinen ja affektiivinen. Toivon retoriikan normatiivisessa tasossa olennaista on luotu moraalinen velvoite ja kannuste arvojen uudelleen järjestelyyn. Toivo toimii välineenä arvonmuutokselle, sillä se ohjaa käsitystä siitä, millainen tulevaisuus on tavoiteltavaa ja millaisia arvoja sen tulisi sisältää.

Erityisesti tämä aspekti lisää toivon resurssia ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden diskursseissa, sillä toivo legitimoituu muutoksen kohti kestävämpään elämään ja ohjaa samalla yksilöä kollektiiviseen vastuunottoon. Ekososiaalisessa sivistyksessä ja planetaarisessa kansalaisuudessa keskeistä onkin yhteistoiminta ja globaali solidaarisuus, joista päästään toivon kolmanteen tasoon, affektiivisuuteen.

Toivon affektiivinen taso liittyy emotionaaliseen ulottuvuuteen ja sen kykyyn olla yhteydessä kriisin keskellä syntyvään tunnekokemukseen. Aineisto-otteissa tämä ilmenee siinä, miten toivo lieventää pelkoa ja epätoivoa, joita uhkakuvat ja vallitseva tilanne synnyttävät. Toivo toimii emotionaalisen vastavoimana, joka tekee uhan käsittelykelpoiseksi tarjoamalla näkymän toiveikkaasta tulevaisuudesta. Tämä taso vahvistaa psykologista resilienssiä ja estää samalla lamaantumista, mikä on ratkaisevan tärkeää myös ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden toteutumiselle.

Havaitsin aineisto-otteista myös sen, että toivon retoriikka ilmeni Webbin (2007) esittelemien toivon lajien mukaisesti. Tunnistin aineistosta kaikki viisi toivon lajia: kärsivällinen, kriittinen, arvioiva, päättäväinen ja utooppinen toivo, joista kustakin esittelen seuraavaksi konkreettiset esimerkit. Kärsivällinen toivo perustuu luottamukseen ja odotukseen, ilman välitöntä toimintaa. Tätä ilmentää hyvin aineisto-ote Tammisen (13.6.2022) tekstistä. Ajatus siitä, että tulevaisuus, menneisyys ja sivistys ovat mahdollisesti liian suuria asioita yhdelle ihmiselle, mutta yhdessä niitä voi sisäistää, kuvastaa erinomaisesti hiljaista uskoa muutokseen, vaikka varmuutta tai selkeää toimintasuunnitelmaa ei ole. Myös Haverisen (9.12.2021) näkökulma tulevasta tuhosta, jonka toteutumista ei voi estää, mutta jonka jälkeen ihmiselämä jatkuu, tarjoaa oivallisen esimerkin kärsivällisestä toivosta. Tekstissä tulevaisuus näyttäytyy uhkaavana ja syynä siihen esitetään ihminen itsessään. Tekstiin kuitenkin sisältyy hiljainen usko selviytymiseen, kunhan yksilöt muuttuvat paremmiksi ihmisiksi. Kärsivällisessä toivossa keskeistä ei ole aktiivinen toiminta tai nopeat ratkaisut, vaan aivan kuten yllä mainitussa esimerkissä, luottamus asioiden järjestymiseen omassa tahdissaan.

Webbin (2007) kriittisen toivon kuvausta mukailee hyvin esimerkiksi Heikan ym. (12.5.2022) teksti transformatiivisista muutoksista. Tekstissä nämä muutokset esitetään kiireellisinä, sillä ilmasto ja ihmiset hädän keskellä eivät

odota. Kriittinen toivo ilmenee nykyisten toimintamallien kyseenalaistamisella kutsumalla ihmisiä kriittiseen ajatteluun ja rohkeuteen muuttaa suuntaa. Samoin kriittisen toivon lajia edustaa myös Lahti ja Mero (13.2.2020), jotka painottavat yhteiskunnallisen muutoksen tarpeellisuutta ja ekoloogisen jälleenrakennuksen kiireellisyyttä. Tekstissä tunnistetaan selkeästi nykytilan ongelmat, kuten viheliäiset ongelmat ja kestävämmät toimintamallit, ja samalla suuntaudutaan kohti parempaa maailmaa, mikä vastaa Webbin (2007) kriittisen toivon määritelmää.

Puolestaan arvioivan toivon lajia edustaa selkeästi Heikan ym. (12.5.2022) ja Haverisen ym. (9.12.2021) näkökulmat. Heikan ym. toteamus ilmastopäästöjen saamisesta kuriin nopeasti ja siirtymisestä vähähiiliseen elämäntapaan, kuten kiertotalouteen, ei perustu abstraktiin haaveeseen, vaan toteuttamiskelpoiseen ja konkreettiseen mahdollisuuteen. Myös Haverisen ym. ajatus siitä, että kestävän elämän omaksumisen tulisi pohjautua laajaan tieteiden väliseen yhteistyöhön ilmentää arvioivaa toivoa. He tunnistavat ongelmien monimutkaisuuden, mutta samalla esittävät käytännöllisiä ja konkreettisia ratkaisuja, kuten lihaperäisen ravinnon korvaamisen kasviperäisillä vaihtoehdoilla. Molemmissa esimerkeissä toivoa rakennetaan todellisuuteen soveltuvien, harkittujen ja realististen ratkaisujen varaan, ei idealistisiin ehdotuksiin.

Tarkasteltaessa aineisto-otteita päättäväisen toivon näkökulmasta, havaitsin erityisesti Lahden (18.3.2022) tekstin presidentti Zelenskyistä ilmentävän juuri tätä toivon lajia. Tekstissä mainittu Zelenskyin kehoitus ripustaa lasten kuvia ja katsoa niitä aina päätöksenteon yhteydessä rakentaa selkeää kuvaa tulevasta, joka ohjaa toimintaa ja tunteita, sillä se muistuttaa oman toiminnan merkityksestä ja vastuusta. Tekstissä korostetaan intentionaalista toimintaa kohti asetettuja tavoitteita. Puolestaan Heikan ym. kehoitus uskallukseen muuttaa omaa ajatteluaan ja toimintaa ilman varmuutta valintojen oikeellisuudesta kiteyttää päättäväisen toivon ydinajatuksen: epävarmuuden keskellä ei lamaannuta, vaan toimitaan rohkeasti vailla tietoa lopputuloksesta. Tunteiden, kuten epävarmuuden tai pelon, ei anneta vaikuttaa liikaa, vaan ne ohjataan kohti rakentavaa ja kestävää muutosprosessia.

Viimeisen toivon lajin, utooppisen toivon, piirteitä konkretisoi Heikka ym. (12.5.2022). Tekstissä esitetty visio yhteisestä loikasta kohti kestävää hyvinvointia rakentuu ajatukselle siitä, että koko systeemiä tulee tarkastella

uudesta näkökulmasta yhdessä, ketään unohtamatta. Utooppisessa toivossa keskeistä on kollektiivisuus ja sosiaalinen muutosvoimaisuus, jota Heikan ym. teksti hyvin ilmentää. Painotus ei ole yksilön menestyksessä nykyjärjestelmässä vaan järjestelmän rakenteellisessa muutoksessa. Keskeistä on myös mielikuvituksen ja ihanteiden rooli: toivo toimii tunteita ja moraalia ohjaavana voimana kutsuen koko yhteisön mukaan muutoksen.

Arvioitaessa toivoa kokonaisuutena analysoitavien aineisto-otteiden valossa voidaan todeta, että toivo ei näyttäydy vain tunteena, vaan strategisena elementtinä, joka yhdistää ratkaisukeskeisyyden, kollektiivisen vastuun ja kriisitietoisuuden. Toivoa ei esitetä sentimentaalisenä käsitteenä, kuten arkikielessä usein tapahtuu, vaan rationaalisenä voimavarana, joka ohjaa sekä tunteita että ajattelua. Toivon avulla luodaan uskoa siihen, että tietoon perustuva ja tarkoituksenmukainen toiminta mahdollistaa muutoksen. Analysoivissa Sitran Sivistys+-hankkeen julkaisuissa tietynlainen retorinen viesti toistuu johdonmukaisesti: toivo liitetään kykyyn nähdä ja rakentaa kestävämpi tulevaisuus.

5.2 Jatkotutkimusehdotukset

Koska tässä tutkimuksessa esiintyvät käsitteet ovat varsin moniulotteisia ja liittyvät aikamme kriittisiin haasteisiin, kuten biodiversiteettikatoon ja yhteiskunnalliseen epävarmuuteen, on aiheen jatkotutkimus merkityksellistä. Mielestäni erityisen mielenkiintoista ja tärkeää olisi tarkastella, miten ekososiaalisen sivistyksen ja planetaarisen kansalaisuuden kaltaiset diskurssit vaikuttavat poliittiseen päätöksentekoon ja käytännön sovelluksiin. Näiden käsitteiden juurtuminen esimerkiksi koulutuspolitiikkaan, strategiaan ohjelmiin tai lainsäädäntöön vaatisi tarkempaa analyysiä. Lisäksi konkreettisempi tutkimus olisi tarpeen. Missä määrin esimerkiksi ekososiaalinen sivistys ohjaa pedagogisia ratkaisuja ja opetettavien aineiden sisältövalintoja? Tai miten kansainvälisten yritysten vastuullisuusraporteissa nostetaan esille planetaarista vastuuta?

Toisaalta yhtä keskeistä olisi tarkastella niitä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä yksilön kokemukseen planetaarisesta vastuusta tai ekososiaalisesta ajattelutavasta. Millä tavoin esimerkiksi yksilön kulttuurinen tausta, koulutus,

tulotaso tai elinympäristö muokkaavat käsitystä omasta roolistaan globaalissa kontekstissa? Lisäksi tärkeää olisi saada tietoa siitä, miten planetaarisen vastuun tunnetta tai ekososiaalisen ajattelun käyttöönottoa voidaan lisätä. Yhdistämällä yksilötason kokemukset ja yhteiskunnalliset rakenteet, voisi tällainen jatkotutkimus lisätä kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, miten planetaarinen kansalaisuus ja ekososiaalinen sivistys siirtyvät diskursiivisesta tasosta käytäntöön.

Myös toivon liittyvien seikkojen jatkotutkiminen olisi tärkeää. Tämä tutkimus osoittaa, että toivo ei ole pelkkä klisee tai abstrakti tunne, vaan toimiva strateginen elementti. Siksi sen merkitystä ei kannata sivuuttaa tulevilla tutkimuksilla. Vaikka toivoa on tutkittu paljon erityisesti psykologian ja kasvatustieteen näkökulmista, kaipaa se edelleen syvempää analyysiä erityisesti kestävyys siirtymän, ekologisen jälleenrakennuksen tai demokratian tukemisessa. Olisi mielenkiintoista havainnoida mistä ekologisen kriisin keskellä toivo ja epätoivo kumpuavat tai miten toivoa voidaan vahvistaa mm. yhteiskunnallisten toimijoiden, viestinnän tai konkreettisten toimintamahdollisuuksien kautta. Lisäksi voitaisiin tutkia miten eri toivokäsitykset vaikuttavat yksilöiden ja yhteisöjen kykyyn hahmottaa oma roolinsa kriisien keskellä ja olisiko jonkin halutun tavoitteen saavuttamisen kannalta tärkeää tukea jotakin tiettyä toivokäsitystä. Tällainen tutkimus voisi tuottaa arvokasta tietoa siitä, miten toivo voidaan valjastaa yhteiskunnalliseksi muutosvoimaksi.

LÄHTEET

- Alanko, A. (2021). Toivo ja demokratiakasvatus: Kahdeksasluokkalaisten käsityksiä toivosta Paulo Freiren ja C. R. Snyderin teorioiden valossa. *Kasvatus & Aika* (Verkkolehti), 15(3–4).
<https://doi.org/10.33350/ka.107604>
- Brundtland Commission. (1987). *Our common future: World commission on economic development. Brundtland Report.* Oxford: Oxford University Press.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism* (Third edition.). Routledge.
- Freire, P. (1999). *Pedagogy of hope: reliving Pedagogy of the oppressed* (Repr.). Continuum.
- Gergen, K. J. (2015). *An invitation to social construction* (3rd edition.). SAGE Publications Ltd.
- Halme, K., Oosi, O., & Warta, K. (2019). *Ajatushautomo, kokeilupaja ja yhteistyöalusta: Sitran kokoava arviointi.* Sitra.
- Hautamäki, T. (22.1.2021). Kriisit muuttavat arvoja – ja muutos lähtee käytännön teoista. Sitra. Artikkelit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kriisit-muuttavat-arvoja-ja-muutos-lahtee-kaytannon-teoista/>
- Hautamäki, T. (20.12.2021). Luonto ei ole vain retkipaikka – sivistykseen kuuluu ymmärrys ihmisestä elonkirjon osana. Sitra. Artikkelit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/luonto-ei-ole-vain-retkipaikka-sivistykseen-kuuluu-ymmarrys-ihmisesta-elonkirjon-osana/>
- Hautamäki, T. (15.2.2022). Elämä saa merkitystä yhteisöllisyydestä, ei suorittamisesta. Sitra. Artikkelit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/elama-saa-merkitysta-yhteisollisyydesta-ei-suorittamisesta/>
- Hautamäki, T. (14.4.2022). Tulevaisuuden demokratiaan tarvitaan sietokykyä ja globaalia ymmärrystä. Sitra. Artikkelit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/tulevaisuuden-demokratiaan-tarvitaan-sietokyky-ja-globaalia-ymmarrysta/>

- Hautamäki, T. (22.6.2022). Erilaiset sivistyskäsitykset: miten tavoittelemme parempia tulevaisuuksia? Sitra. Artikkelit.
<https://www.sitra.fi/artikkelit/erilaiset-sivistyskäsitykset-miten-tavoittelemme-parempia-tulevaisuuksia/>
- Haverinen, R., Mattila, K., Neuvonen, A., Saramäki, R., & Sillanaukea O. (9.12.2021). Ihminen osana elonkirjoa: luontosuhteet, luontokäsitykset ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella. Sitra. Muistio.
<https://www.sitra.fi/wp/wp-content/uploads/2021/12/sitra-ihminen-osana-elonkirjoa.pdf>
- Heikka, T., Porevuo, M., Laaksohauta H., & Kurki, L. (12.5.2022). Yhteiskunnallinen keskustelunavaus: Loikka muutoskykyyn vie kriiseistä luottamustietoisuuteen. Sitra. Julkaisut.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/muutoskykyloikka/>
- Hogstad, K. H. (2021). Can we kill the Bildung king? - The quest for a non-sovereign concept of Bildung. Educational Philosophy and Theory, 53(10), 1037–1048. <https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1707655>
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen A., Juhila, K., & Suoninen, E. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17-47.
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (2016). Diskurssianalyysi : teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino.
- Jokinen, A. (1999a). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (1999). Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino.
- Kakkuri-Knuuttila, M.-L. (1998). Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Gaudeamus.
- Kataja, E. (2016). Megatrendit 2016: Tulevaisuus tapahtuu nyt. Sitra. Muistio.
https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/Megatrendit_2016.pdf
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen, A. O., & Värri, V.-M. (2022). Ekososiaalinen kasvatus: Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. Kasvatus & Aika (Verkkolehti), 16(3).
<https://doi.org/10.33350/ka.111741>

- Kivimäki-Pelluz, A. (13.6.2022). Sivistys on rohkeita tekoja, uudistumiskykyä ja vastuuta maailmankansalaisina. Sitra. Blogi.
<https://www.sitra.fi/blogit/sivistys-on-rohkeita-tekoja-uudistumiskykya-ja-vastuuta-maailmankansalaisina/>
- Kokko, H. (2018). Sydämen ja järjen sivistys - sivistyksen käsitehistoriaa modernin murroskohdassa. Koulu ja menneisyys: Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja, 69 – 94.
- Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, M., Aro, R., Baumeister, S., Duflot, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., ... Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities & Social Sciences Communications*, 8(1), Article 258.
<https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- Kotimaisten kielten keskus. (n.d.) Toivo. Kielitoimiston sanakirja. Verkkosivu.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/toivo?searchMode=all>
- Lahti, V-M. (27.8.2019). Aukkoja sivistyksessä. Sitra. Julkaisut.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/aukkoja-sivistyskasityksessa>
- Lahti, V-M., & Mero, P. (22.6.2022). Sivistyksen tarina elää ajassa. Sitra. Puheenvuoro. <https://www.sitra.fi/blogit/sivistyksen-tarina-elaajassa/>
- Lahti, V-M. (18.3.2022). Sota ja sivistys. Sitra. Artikkelit.
<https://www.sitra.fi/artikkelit/sota-ja-sivistys/>
- Mansikka, J-E., & Paalasmaa, J. (2018). Steinerkasvatus sivistyskasityksen viitekehityksessä. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 12(1).
- Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen perusteet (1. uud. p.). International Methelp.
- Moilanen, A., Kaarttinen, J., & Taneli, M. (2021). Sivistys ja demokratia. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 15(3–4).
<https://doi.org/10.33350/ka.108971>
- Moilanen, A., & Salonen, A. (2022). Planetaarinen sivistys: Kohti Antroposeenin ajan sivistysideaalia. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 16(2).
<https://doi.org/10.33350/ka.107626>
- Munoz Cardona, A. E. (2014). Citizenship: A Planetary Duty. *Semestre económico*, 17(35), 193–193.

- Niska, M., Venäläinen, S., Olakivi, A., Cañada, J. A., & Berg, P. (2024).
 Sosiaalinen konstruktionismi: miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden
 sosiaalista rakentumista. Vastapaino.
- Ogunbode, C. A., Doran, R., Hanss, D., Ojala, M., Salmela-Aro, K., van den
 Broek, K. L., Bhullar, N., Aquino, S. D., Marot, T., Schermer, J. A.,
 Wlodarczyk, A., Lu, S., Jiang, F., Maran, D. A., Yadav, R., Ardi, R.,
 Chegeni, R., Ghanbarian, E., Zand, S., ... Karasu, M. (2022). Climate
 anxiety, wellbeing and pro-environmental action: correlates of negative
 emotional responses to climate change in 32 countries. *Journal of
 Environmental Psychology*, 84, Article 101887.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2022.101887>
- O'Mahony, T. (2022). Toward Sustainable Wellbeing: Advances in
 Contemporary Concepts. *Frontiers in Sustainability (Lausanne)*, 3, Article
 807984. <https://doi.org/10.3389/frsus.2022.807984>
- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.
 Helsinki: Opetushallitus
- Osler, A., & Starkey, H. (2018). Extending the theory and practice of education
 for cosmopolitan citizenship. *Educational Review (Birmingham)*, 70(1), 31–
 40. <https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1388616>
- Peeck-Ho, C., & Bös, M. (2025). Contesting liberal-colonial citizenship: the
 planetary model of citizenship and the struggle for the 'right to shelter.'
Frontiers in Sociology, 10, Article 1520611.
<https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1520611>
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric : a treatise on
 argumentation*. University of Notre Dame Press.
- Perelman, C. (1996). *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino.
- Pihkala, P. (2018). Eco-anxiety, tragedy, and hope: Psychological and spiritual
 dimensions of climate change. *Zygon*, 53(2), 545–569.
<https://doi.org/10.1111/zygo.12407>
- Pihkala, P., & Ellibs. (2019). *Päin helvettiä?: ympäristöahdistus ja toivo*.
 Kirjapaja.
- Pulkki, J. M., & Takkinen, P. (2022). Ekososiaalinen kysymys. *Kasvatus & Aika
 (Verkkolehti)*, 16(4). <https://doi.org/10.33350/ka.120359>

- Rajala, A., Lehtinen, J., Lehtomäki, E., Soinnunmaa, P., Sorri, M., & Suhonen, R. (2021). Konkreetit utopiat keinona edistää nuorten kansalaisvaikuttamista. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 15(3–4).
<https://doi.org/10.33350/ka.111560>
- Rapport, N. (2024). “Life is Individual”: Outline of a Cosmopolitan Civility and its Anthropology. *Anthropological Forum*, 34(1), 15–32.
<https://doi.org/10.1080/00664677.2023.2236312>
- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S., Paavilainen, E., & Sanoma Pro, kustantaja. (2013). *Tutkimuksen voimasanat (1.-2. painos.)*. Sanoma Pro.
- Salonen, A. O., & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4–15.
<https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Salonen, A. O., Kirkulak-Uludag, B., Schmidpeter, R., Abreu, R., Zu, L., Del Baldo, M., Idowu, S. O., & Capaldi, N. (2023). Externalities. In *Encyclopedia of Sustainable Management* (pp. 1577–1580). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-25984-5_73
- Salonen, A. O., Isola, A.-M., Jakonen, J., & Foster, R. (2024). Who and what belongs to us? Towards a comprehensive concept of inclusion and planetary citizenship. *International Journal of Social Pedagogy*, 13(1).
<https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2024.v13.x.005>
- Siljander, P., & Sutinen, A. (2012.) Introduction. Teoksessa Siljander, P., Kivelä, A., & Sutinen A. (Toim.), *Theories on Bildung and Growth. Connections and controversies between continental educational thinking and American pragmatism*. Rotterdam: SensePublishers, 1–18.
- Siljander, P., & Ellibs. (2014). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen : peruskäsitteet ja pääsuuntauukset ([Uud. p.]*). Vastapaino.
- Sitra. N.d. Perustietoa Sitrasta. Sitra. Verkkosivu.
<https://www.sitra.fi/aiheet/kysymyksia-ja-vastauksia-sitran-toiminnasta/#>
- Sitra. N.d. Sivistys+. Sitra. Verkkosivu. <https://www.sitra.fi/aiheet/sivistys/#ota-yhteytta>
- Sitra. (2023). *Megatrendit 2023*. Sitra. Julkaisut.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2023/>

- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1304_01
- Tamminen, T. (13.6.2022). Eläköön sivistys. Näkökulmia uudistuvaan sivistysajatteluun. Sitran Selvityksiä 216. Sitra. https://www.sitra.fi/wp/wp-content/uploads/2022/05/sitra_elakoon-sivistys_aukeama.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 2/2023 https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Svobodová, Z. (2024). Hope in Education as Hope in Love. *Theology and Philosophy of Education*, 3(1), 1–4.
- Värri, V.-M., & Ellibs. (2018). Kasvatus ekokriisin aikakaudella. *Vastapaino*.
- Webb, D. (2007). Modes of hoping. *History of the Human Sciences*, 20(3), 65–83. <https://doi.org/10.1177/0952695107079335>
- Webb, D. (2010). Paulo Freire and “the need for a kind of education in hope.” *Cambridge Journal of Education*, 40(4), 327–339. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2010.526591>